

The image is a collage of three photographs. The top photo shows a church tower with a dark, steeply pitched roof. The middle photo is an aerial view of a green landscape with a road, a canal, and a wind turbine. The bottom photo is a wide-angle shot of a city skyline with various buildings and a prominent tall skyscraper on the right.

OMGEVINGSVISIE GEMEENTE LEEWARDEN

VERGROENEN **VERBINDEN** **VERWAARDEN**

Gemeente Leeuwarden

1. INLEIDING

pagina 3

2. IDENTITEIT

pagina 6

3. OPGAVEN EN DOELSTELLINGEN

pagina 8

4. KEUZES EN AFWEGINGEN

pagina 22

5. HANDELINGSPERSPECTIEF

pagina 50

BIJLAGEN

pagina 57

1. INLEIDING

Aanleiding

Onze leefomgeving gaat de komende jaren veranderen. Grote maatschappelijke opgaven zoals de energietransitie, klimaatadaptatie, biodiversiteit en woningbouw vragen om antwoorden én om ruimte. Niet alles kan overal, niet alles kan samen, niet alles kan op korte termijn. Het maken van keuzes is noodzakelijk. Een visie op de fysieke leefomgeving is daarvoor een nuttig instrument. Die is er al op nationale schaal (NOVI) en voor de provincie Fryslân (POVI) en die is nu opgesteld voor de gemeente Leeuwarden (GOVI). Deze visies behandelen voor een belangrijk deel vergelijkbare opgaven en ambities, vanzelfsprekend op een verschillend schaalniveau.

Een nieuwe integrale visie op de fysieke leefomgeving van de gemeente Leeuwarden staat ook voor een nieuw tijdperk. Bijna twintig jaar na de Stadsvisie 'Varen onder eigen vlag' en ruim twaalf jaar na de geactualiseerde versie daarvan 'Fier verder'. Een visie die voortbouwt op de identiteit van stad, dorpen en buitengebied. Een visie die ook voorsorteert op de (beoogde) invoering van de Omgevingswet in 2022.

Doel

Deze omgevingsvisie definieert de belangrijke opgaven en formuleert daarvoor doelstellingen. Nieuwe ontwikkelingen moeten bijdragen aan die doelstellingen. Dat kan door zelf initiatief te nemen, ontwikkelingen in de markt te sturen en door particulieren bij te laten dragen aan de grotere doelen voor de komende jaren. We leggen niet alle keuzes vast, maar beschrijven een werkwijze om tot de gewenste ontwikkeling te komen. Door in de omgevingsvisie aan te geven hoe afwegingen en keuzes gebiedsgericht worden gemaakt, wordt de visie een belangrijk richtinggevend instrument.

Met de omgevingsvisie willen we iedereen die actief is in onze leefomgeving inspireren om ideeën waar te maken die passen in onze gedeelde visie. Én om te investeren in de gezamenlijke doelstellingen voor onze stad, onze dorpen en het buitengebied.

Dynamische Horizon

Met deze omgevingsvisie kijken we enkele decennia vooruit. Ambities en opgaven hebben ieder een eigen horizon en ook de ruimte blijft veranderen. Belangrijk is het besef dat deze visie geen blauwdruk is maar een dynamisch instrument. Onze eerste 'halte' is 2028, aansluitend op het decennium tussen LF2018 (Leeuwarden als culturele hoofdstad van Europa) en LF2028 (de inzet op de legacy van LF2018).

Ambities

Als aftrap voor deze omgevingsvisie is in 2020 het positioneringsdocument 'Leeuwarden in 2028' door de gemeenteraad vastgesteld. In dat document zijn drie hoofdambities opgenomen die een positieve en kansrijke ontwikkeling van Leeuwarden naar 2028 beschrijven:

1. Het is goed leven in Leeuwarden in 2028;
2. Leeuwarden is in 2028 het hart van een bijzondere groen-blauwe regio;
3. Leeuwarden is in 2028 een sterke economische gemeente.

De drie genoemde ambities gelden als uitgangspunt voor de 'Leeuwarder omgevingsvisie'. In deze omgevingsvisie worden de ambities en opgaven uit het positioneringsdocument verder uitgewerkt, met elkaar in verband gebracht en wordt inzichtelijk op welke manier deze ambities ruimtelijk een plek krijgen.

Hart groen-blaauwe regio

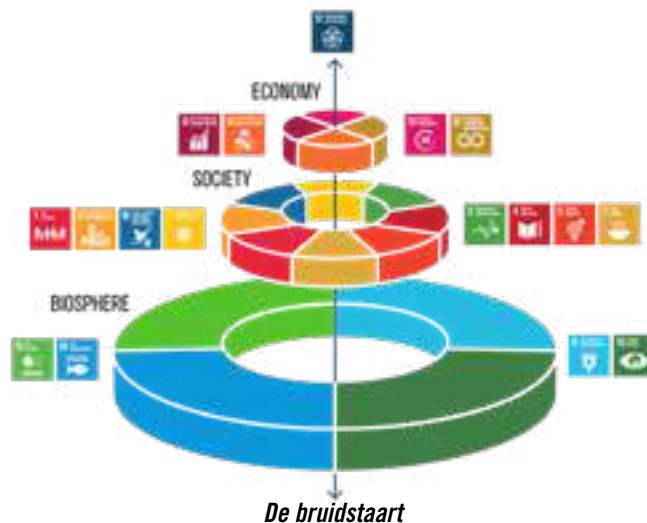
Leeuwarden is in 2028 een groen-blaauwe gemeente. Water, natuur en open ruimte worden gekoesterd. Het bebouwd gebied is vrijwel niet toegenomen en in de stad, in de dorpen en in het buitengebied is geen sprake meer van ‘verrommeling’ met bebouwing. De ecologische waarde van het landbouwgebied en de betekenis van het water en de waterhuishouding zijn veel groter geworden. De stad Leeuwarden en de regio versterken elkaar. Je kunt stedelijk wonen in het centrum of de buitenwijken en landelijk wonen in een van de 35 dorpen of in het buitengebied.

Goed leven in Leeuwarden

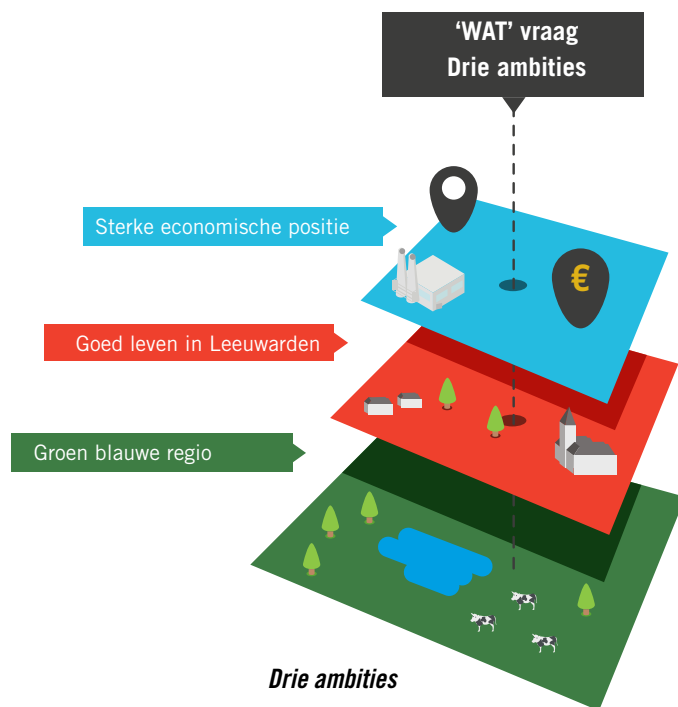
In 2028 voldoet de kwaliteit van onze leefomgeving aan de principes van de brede welvaart. Welvaart is meer dan geld, het gaat om kwaliteit van leven voor alle inwoners. In Leeuwarden kijken wij naar elkaar om en samen maken wij de gemeente Leeuwarden tot een fijne plek om te wonen, te werken, te ondernemen en te verblijven. De gemeente, de markt en de maatschappelijke organisaties leveren daaraan hun eigen bijdrage. Hoewel het gemiddeld inkomen in de regio nog steeds relatief laag is, is in Fryslân, met Leeuwarden voorop, sprake van gelukkige en gezonde inwoners, die volop meedoen in de samenleving. Wij letten er bovendien op dat de brede welvaart een evenwichtige plek krijgt in al onze wijken en dorpen.

Sterke economische positie

Leeuwarden is in 2028 het hart van Fryslân, voelt zich betrokken bij de hele provincie en is met afstand de grootste stad van de provincie. Leeuwarden is doorgegroeid tot een gemeente met ongeveer 130.000 inwoners. Het aantal inwoners en arbeidsplaatsen in de gemeente blijft in een rustig tempo doorgroeien, volgens prognoses tot 2040. Er zijn veel functies en organisaties op het terrein van zorg, onderwijs, kennis en bedrijvigheid. Ze zoeken elkaar op om beter te kunnen samenwerken en zo een betere kwaliteit te leveren.

De 'bruidstaart' als samenhangend systeem van de Sustainable Development Goals (Verenigde Naties).

Participatie

Vorm geven aan de toekomst van onze fysieke leefomgeving kunnen en willen wij als gemeente niet alleen. We doen dit samen met de Friese Mienskip: inwoners, ondernemers, onderwijs en kennisinstellingen, verenigingen en andere organisaties. De participatie rond deze omgevingsvisie is in enkele stappen verlopen. Er is een positioneringsdocument opgesteld waarover dialoogsessies zijn gehouden. Daarnaast is er gebruik gemaakt van de uitkomsten van 'De Friese Aanpak' en van de dialogen over recente visies als de gemeentelijke Volkshuisvestingsvisie. En de komende jaren zal veel project- en gebiedsgerichte participatie plaatsvinden bij de uitwerking van de visie in concrete ruimtelijke plannen.

Wij vinden het belangrijk om de dialoog de komende jaren levend te houden, om met elkaar de veranderingen in onze leefomgeving te signaleren, te bestuderen en te bespreken. Een levendige dialoog over de grote vraagstukken en de betekenis daarvan voor stad, dorp en buitengebied draagt bij aan een goede en actuele omgang met onze omgeving. Bij grote gebiedsontwikkelingen en transitieopgaven gaan we daarom regelmatig omgevingsdialogen, inspiratiesessies en tentoonstellingen organiseren.

Leeswijzer

Na dit inleidende hoofdstuk gaan we in het hoofdstuk **Identiteit** in op de vragen 'wie zijn we', 'waar zijn we trots op' en 'waar willen we naartoe'? In het hoofdstuk **Opgaven** staat de 'wat'-vraag centraal. Wat komt er op ons af? Voor welke uitdagingen staan we? Wat zijn onze ambities? In het hoofdstuk **Keuzes** gaan we in op de keuzes die we maken en de afwegingen die daaraan ten grondslag liggen, de 'hoe'-vraag. Ook vertalen we die keuzes en afwegingen naar de fysieke leefomgeving: de 'waar'-vraag. Tenslotte gaan we in het hoofdstuk **Handelingsperspectief** in op de wijze waarop de visie richting geeft aan de ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente zelf en aan ruimtelijke initiatieven van andere partijen.

In bijlage 1 is een uitgebreid overzicht toegevoegd van documenten die meer in detail een beeld geven van de gemeentelijke ambities per specifieke sector of per specifiek gebied.

2. IDENTITEIT

‘Historie, water en kwaliteit’: dit zijn begrippen die van oudsher passen bij de fysieke leefomgeving van Leeuwarden, de regio en Fryslân. ‘Cultuurbesef, trots, mienskip en eigenzinnigheid’: dit staat voor onze inwoners. Deze kenmerken en eigenschappen willen we koesteren én inzetten bij de keuzes die we maken voor de fysieke leefomgeving.

De omvang en de status van Leeuwarden (100.000+, hoofdstad van Fryslân, tweede stad van Noord-Nederland) zijn op meerdere manieren relevant. De uitstraling, de aantrekkingskracht en de centrumfunctie zien we als een belangrijke verantwoordelijkheid. Wij willen de positie van de gemeente versterken. Daarmee kan Leeuwarden zich onderscheiden. Niet als doel op zich, niet alleen ten faveure van Leeuwarden zelf, maar ook voor een leefbaar, florerend en economisch sterk verzorgingsgebied voor Noord-Fryslân, overig Fryslân en Noord-Nederland.

Verschillen als kwaliteit

De gemeente Leeuwarden telt ongeveer 20% van de totale Friese populatie en is daarmee de grootste gemeente van de provincie. De gemeente bestaat uit een naar Nederlandse begrippen middelgrote stad, met 35 dorpen in een voornamelijk ruraal gebied. De dorpen zijn van verschillende omvang, met ieder een verschillend karakter en een eigen dynamiek, met de twee dorpen Grou en Stiens als lokale verzorgingskernen en hoofddorpen binnen de voormalige gemeenten. Het buitengebied kent veel agrarische bedrijven, natuurgebieden en ruimte voor recreatie en toerisme. Een buitengebied dat vanuit de stad in een mum van tijd bereikbaar is, met rust, ruimte, groen, schoonheid en gezonde lucht. De regio heeft baat bij de stad, maar de stad is evenzeer afhankelijk van en schatplichtig aan die regio.

Cultuur

Onmiskenbaar is er een groeiend zelfbewustzijn binnen Leeuwarden. Onmiskenbaar is ook dat LF2018 hier volop aan heeft bijgedragen. Het culturele aanbod is van een hoog niveau. Cultuur maakt onze identiteit zichtbaar en expliciet en lokt daarmee nieuwe activiteiten uit, zoals ondernemerschap en kwaliteitstoerisme. De cultuur hangt nauw samen met onze mentaliteit: 'durven, doen, waarmaken'. De kracht van de regionale gemeenschapszin gecombineerd met (inter)nationale inspiratie en verbeeldingskracht. We bouwen voort op de successen van LF2018 via Arcadia 2022 en de daarop volgende edities in 2025 en 2028.

Water

Voor de Friese steden is de relatie met het (bevroren) water vanzelfsprekend. Leeuwarden 'begon' als havenstad aan de toenmalige Middellandse Zee; de invloed van zee en waterwegen is herkenbaar in de structuur van de stad. In de afgelopen decennia is de relatie tussen stad en water verder versterkt, met vele aan water gerelateerde projecten.

Bredere oriëntatie

De toegenomen aanwezigheid van een jonge, diverse en internationaal georiënteerde populatie, heeft een grote impuls gegeven aan het stedelijk leven en de lokale economie. Onderscheidende en (internationaal) gerenommeerde bedrijven en onderzoeksinstituten, onder andere op het gebied van agri-food en watertechnologie, zijn van grote betekenis voor de werkgelegenheid, maar zeker ook voor het innoverend vermogen en de uitstraling van stad en regio.

Kwaliteit van leven

Het voorzieningenniveau van de stad is prima, wonen is (nog) redelijk betaalbaar, de prijs-kwaliteitverhouding is goed, de menselijke maat een verademing. 'Het is niet zo dat je iedereen kent, het is zeker niet zo dat niemand je kent'. Wel kent Leeuwarden een 'scheve' sociaal-economische ladder. Het aantal inwoners met een uitkering is relatief hoog, de navenante sociale problematiek hardnekkig. Door vergrijzing en een mogelijk afnemend aantal jongeren dreigt op termijn een tekort aan arbeidspotentieel. En toch. De inwoners van Fryslân en van Leeuwarden geven zichzelf een relatief hoog cijfer voor geluk en kwaliteit van leven.

Werken aan identiteit

We werken doelbewust en zorgvuldig aan stad en regio. Context en continuïteit zijn belangrijke begrippen daarbij. Vanuit de waarden die we in de gemeente hebben, gaan we aan de slag met actuele opgaven. Vooruit kijken is daarbij noodzakelijk, soms buiten gebaande paden, met behulp van experimenten. Menselijke maat en gemeenschappelijke betrokkenheid zijn het uitgangspunt. Korte lijnen tussen politiek, bestuur, professionals en burgers helpen daarbij.

3. OPGAVEN EN DOELSTELLINGEN

In de afgelopen jaren is er veel geïnvesteerd in onze gemeente. De komende jaren kunnen we daarvan de vruchten plukken. Er dienen zich ook nieuwe uitdagingen aan. Het gaat zowel om de urgente grote transitieopgaven (landbouw, energie, klimaat) als om de opgaven vanuit de Mienskip (groeiverschillen, gezondheid, leefbaarheid).

We zullen aan de slag moeten om onze stad en dorpen aantrekkelijk te houden om in te wonen en te werken. In dit hoofdstuk gaan we in op wat er op ons afkomt en voor welke uitdagingen we staan. We formuleren voor die opgaven concrete doelstellingen die we voor de komende jaren nastreven.

Urgente actuele opgaven

De grote vraagstukken die op wereldschaal spelen, zijn ook voor onze gemeente belangrijke opgaven. Denk aan klimaatverandering, de energietransitie, de biodiversiteitscrisis, het stikstofoverschot en op termijn het tekort aan grondstoffen. Landelijk hebben we te maken met een woningtekort en is de veenweideproblematiek urgent. We zullen een andere koers moeten varen om onze gemeente echt toekomstbestendig te maken. Het vormgeven aan een duurzame toekomst van onze leefomgeving is de integrale opgave op basis van die grote vraagstukken. Met ons grote buitengebied en het gebouwde gebied van stad en dorpen is dit de meest uitdagende opgave waar we in de omgevingsvisie specifiek voor Leeuwarden invulling aan moeten geven.

Meebewegen met de nationale bouwopgave

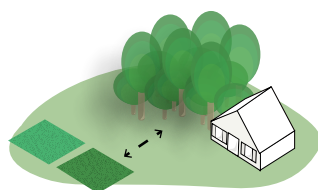
In Nederland staan we voor grote opgaven, zoals de bouw van honderdduizenden nieuwe woningen. Leeuwarden wil als een van de grote steden van Noord-Nederland een bijdrage geven aan de invulling van deze nationale opgaven met een gevarieerd aanbod aan woonmilieus en werkgelegenheid in een op de toekomst gericht woonklimaat en een goede bereikbaarheid. Daarmee geven wij ook een impuls aan de ontwikkeling van Leeuwarden en aan de stadse identiteit.

Verscheidenheid

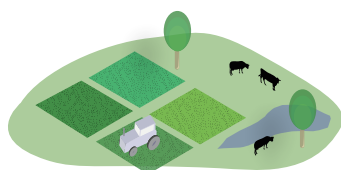
In onze gemeente hebben we te maken met verschillen, contrasten en verscheidenheid. We kennen de drukte van de binnenstad én de rust en ruimte van het buitengebied. We hebben een grote verscheidenheid aan dorpen, met elk een eigen karakter. Maar we kennen ook grote verschillen tussen rijk en arm en tussen theoretisch en praktisch opgeleid. Tussen fijne plekken om te wonen en wijken die uit oogpunt van leefbaarheid juist aandacht behoeven. We hebben te maken met vergrijzing en met een afnemend voorzieningenniveau in onze dorpen. Zowel maatschappelijke als ruimtelijke vraagstukken waar we in deze omgevingsvisie richting aan geven.

Blik op Europa

De opgaven waar Leeuwarden voor staat tonen sterke verwantschap met andere regio's en steden in Europa, bijvoorbeeld in Noord-Duitsland en Scandinavië. Ook in deze regio's zetten niet per se groeimodellen de toon, maar bepalen juist gezondheid, leefkwaliteit, duurzame economie en duurzame mobiliteit de agenda. Samenwerking met hen biedt kennis, inspiratie en samenwerking richting 'Brussel' is kansrijk.

*Bescherming
natuurgebieden en
cultureel erfgoed*

Verduurzaming landbouw

Groen blauwe regio

3.1 Groen-blauwe regio

Opgaven

Onze leefomgeving bepaalt in belangrijke mate de kwaliteit van leven. De uitdagingen om die 'op orde' te krijgen en toekomstbestendig te maken, zijn enorm. De aarde warmt op en dat wordt vooral veroorzaakt door onszelf. De manier waarop we leven zorgt ervoor dat er te veel broeikasgassen in de lucht komen - gassen die de lucht vervuilen en het op aarde steeds warmer maken. De opwarming van de aarde zorgt zowel voor verdroging als voor wateroverlast (in de vorm van piekregenbuien). De natuur staat in zowel het buitengebied als in de stad en de dorpen onder druk. In het stedelijk gebied zorgt de klimaatverandering zowel voor hitte als verdroging en daarmee voor aantasting van kades en funderingen. Door verzilting, verdroging en verzuring daalt de bodemkwaliteit en neemt de biodiversiteit in onze hele gemeente af. De toenemende verzilting is ook een bedreiging voor de landbouw: het zoute kwelwater bemoeilijkt de productie van de nu reguliere landbouwgewassen. Ook het bijzondere - nu vooral agrarische - karakter van onze veenweidegebieden staat onder druk. Het veen oxideert als gevolg van ontwatering, waardoor de bodem daalt. In onze Natura-2000 gebieden (Alde Feanen en de Grote Wielen) en de gebieden die tot het Nationaal Natuurnetwerk behoren (zoals de Himpensermar en Leonerspolder) staat de natuur onder druk als gevolg van stikstofdepositie.*

In het buitengebied is een brede strijd om de ruimte gaande. Er zijn diverse functies die ruimte vragen en die deels niet goed te combineren zijn (natuur, voedselproductie, energieopwekking, waterberging, woningbouw, toerisme en recreatie) en dat tegen een achtergrond van veranderende omstandigheden (bodemdaling, verzilting, verlagen stikstofuitstoot, verdroging, hittestress, enz.). Niet veranderen is geen optie. Hier ligt een grote uitdaging in een zorgvuldige afweging over de kwaliteit van de ruimte met het oog op het door ons zo gekoesterde groen-blauwe 'open landschap'.

*Tijdens de raadsvergadering bij vaststelling op 22-12-2021 is voor de goede orde door college aangegeven dat de Grote Wielen niet door de provincie is aangewezen als 1 van de 11 gebieden waarvoor instandhoudingsdoelen voor stikstofgevoelige habitatstypen geformuleerd zijn.

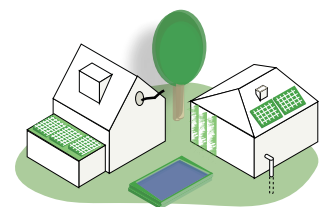
Doelstellingen

Wij willen de bestaande groen-blauwe structuren daar waar mogelijk herstellen, versterken en uitbreiden. Dit moet leiden tot een toekomstbestendige leefomgeving. Een leefbare gemeente voor mens, dier en plant en een omgeving die bevorderlijk is voor biodiversiteitsherstel, klimaatadaptatie en gezond leven. De gemeente Leeuwarden gaat voor een groen-blauw netwerk in het bebouwde gebied (stad en dorpen) waarin alle inwoners kunnen wandelen, verkoeling zoeken, recreëren en genieten van een rijke stadsnatuur. En we streven naar verbinding met het buitengebied en recreatiegebieden zoals de Groene Ster. Herstel en versterking van het groen-blauwe netwerk is niet alleen een kwestie van een goed ingerichte bovengrondse ruimte. Ook de ondergrondse ruimte in de bodem moet daarvoor geschikt zijn (denk aan: vruchtbaarheid, voldoende water) en beschikbaar zijn (dus geen kabels en leidingen of andere constructies of obstakels). Dit leidt tot de doelstelling om in de komende jaren ook de ondergrondse planning en ordening goed op orde te brengen.

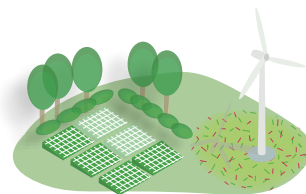
Energietransitie

Voor de toekomstbestendigheid van onze groen-blauwe regio zijn een CO₂-neutrale samenleving en economie nodig. Wij willen onze bijdrage leveren aan de energietransitie en de overstap maken naar schonere en meer duurzame manieren van energie-opwekking, zoals windenergie, zonne-energie, waterkracht, geothermie en aquathermie. Dit vraagt ook om stevige aanpassingen in de energie-infrastructuur. Regie hierop vinden wij essentieel. Naast onze focus op energieopwekking zetten wij ook vol in op energiebesparing. Wij willen een volledig duurzame energievoorziening in 2050 en daarmee volledig onafhankelijk zijn van fossiele brandstoffen.

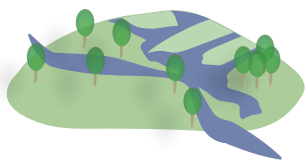
Om dat te bereiken hebben we in 2030 23% energie bespaard ten opzichte van 2020 en wordt 85% van de energie in de bebouwde omgeving duurzaam opgewekt. Om dit te realiseren zetten we de komende tijd maximaal in op duurzame energie-opwekking in het bebouwd gebied, bijvoorbeeld door zonnepanelen op daken van woningen, bedrijfspanden, boven parkeerterreinen en met andere vormen van dubbel ruimtegebruik. Wij realiseren ons echter dat we er met alleen 'zon op dak' absoluut niet komen. Zonneparken en windmolens zijn ook nodig. Er wordt gezocht naar locaties waar functies gebundeld kunnen worden en/of kansen ontstaan voor een bredere transitie in het landelijk gebied. In het zoekgebied energieopgave aan de westkant van de stad zoeken we naar een koppeling met nieuwe en bestaande functies in de energie-infrastructuur. In het buitengebied zoeken we naar koppelkansen met de bredere landbouw- en plattelandstransitie. Op het moment dat we de leefomgeving veranderen, moet dat een verbetering voor de leefomgeving opleveren. Daarbij worden potentiële gebieden gewogen in relatie tot de ruimtelijke kwaliteit van het buitengebied. Eigenaarschap en draagvlak in een gebied vinden wij essentieel voor de realisatie van installaties voor energieopwekking aldaar.

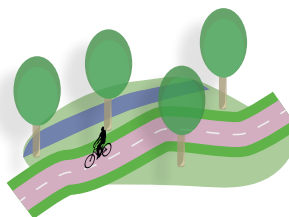
Vergroening gebouwen en openbare ruimte

Duurzame energie ingepast in het landschap

Dooradering groen-blauw structuren

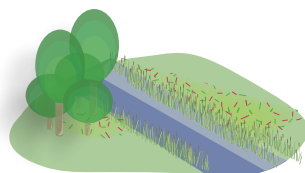
Fietsroutes koppelen aan groenstructuren

Biodiversiteit en klimaat

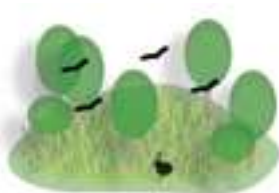
Wij gaan in ons buitengebied voor biodiversiteitsherstel en klimaatadaptatie, waarbij we bewaken dat er een goed en werkbaar evenwicht is tussen landschappelijke waarden, landbouw, klimaat, natuur, cultuurhistorische waarden, ondernemerskansen en samenleving. Wij besteden daarbij ook aandacht aan het overstromingsrisico, zowel in het buitengebied als in de stad en de dorpen. Vast staat dat we in 2035 klimaatadaptatie zijn en dat de biodiversiteit is toegenomen.

Bomenaanplant

Wij gaan een zo groot mogelijke bijdrage leveren aan de landelijke doelstelling voor CO₂-vastlegging in bomen, bos en natuur en leveren daarmee een bijdrage aan de bossenstrategie van rijk en provincie. Wij streven naar een manier die past bij de waarde en identiteit van het open landschap. Wij richten ons op meer bomen in de bestaande stad en aan de randen van dorpen en aansluiting bij historische landschapselementen en erfbeplantingen.

Ruimte voor water en natuurvriendelijke oevers

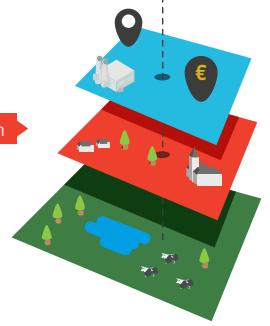

Verbetering biodiversiteit

Landbouwtransitie

We faciliteren de landbouwsector om de omslag te maken naar duurzame en circulaire vormen van landbouw. Het zoeken naar nieuwe verdienmodellen hoort daar bij. Voor en met de landbouwsector streven we naar een toekomstbestendig voedselsysteem zonder negatieve effecten op onze lucht-, bodem- en waterkwaliteit. Korte ketens tussen producent en consument zien we als meerwaarde om tot een betere afstemming tussen producent en consument te komen en daardoor minder voedselverspilling en minder transport (dus minder CO₂-uitstoot). Het gaat niet alleen om de landbouw, maar om de bredere transformatie waarbij we naar een nieuw evenwicht streven voor de onderlinge relatie tussen natuur, landbouw, biodiversiteit, landschap, cultuurhistorie, recreatie, klimaatopgaven en energieopwekking. Dit plaatst ons voor keuzes die per gebied anders zijn. Daarom streven we er naar de opgaven gebiedsgericht samen met stakeholders aan te pakken. Wij betrekken ook organisaties als de Dairy Campus, het Van Hall Instituut en de Watercampus bij deze transitie. Wij nemen hiervoor deel in de netwerkorganisaties die inzetten op de transformatie van het platteland en het ontwikkelen van nieuwe, houdbare verdienmodellen voor de landbouw zowel in het Veenweide- en Kleiweidegebied als in de Noordelijke Kleischil. In Kleiweide streven we vooral naar een combinatie met behoud en versterking van de bestaande ruimtelijke kwaliteit van het landschap en de biodiversiteit. In Veenweide richten we ons vooral op de veenoxidatie en het inspelen op de bodemdalingsproblematiek. In de Noordelijke Kleischil ligt er vooral een doel voor het omgaan met verzilting. Dit doen we altijd vanuit integrale gebiedsprocessen met de betrokken agrariërs, grondeigenaren en inwoners.

3.2 Goed leven

Opgaven

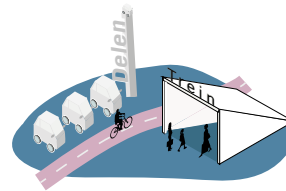
Ook bij de manier waarop we samenleven hebben we te maken met grote opgaven. We streven naar een ongedeelde gemeente waarin iedereen gelijke kansen heeft. De problemen door armoede in Leeuwarden zijn hardnekkig en stevig. Een op de tien huishoudens in Leeuwarden leeft op het bestaansminimum. Er is een toenemende concentratie van de minst draagkrachtigen in de wijken met de goedkoopste woningen. Door huishoudensverdunning neemt daarnaast het draagvlak voor (wijk)voorzieningen af. Het hebben van voldoende woningen is een opgave op zich aan het worden. De kwaliteit en de bruikbaarheid van de openbare ruimte in wijken is onvoldoende en nodigt vaak niet uit tot 'samen leven'. Leeuwarden is op de ranglijst 'Gezonde Stad' een grijze middenmoter. We werken aan steeds meer groen in de stad, maar er is weinig groen dat geschikt is voor kinderen om te kunnen spelen. De toegankelijkheid van voorzieningen en zorg, het openbaar vervoer en de veiligheid van fietsroutes zijn aandachtspunten.

Vergrijzing

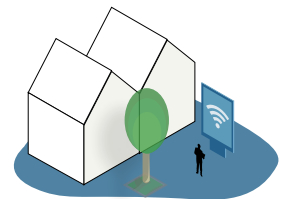
Door vergrijzing en het langer thuis wonen van ouderen is sprake van vershraling van voorzieningen in wijken en dorpen. De bereikbaarheid van basisvoorzieningen (bijvoorbeeld de supermarkt, de bus en ontmoetingsplekken) staat met name in dorpen onder druk. En juist het ontbreken van ontmoetingsplekken in de openbare ruimte leidt tot sociaal isolement.

Digitaal netwerk

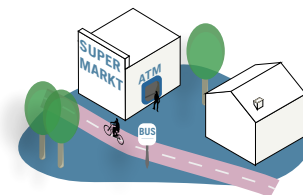
Daarnaast wordt de samenleving steeds digitaler. Sociale verbindingen lopen niet langer enkel langs de lokale gemeenschappen, maar interactie vindt op steeds grotere afstand plaats. Het heeft tot gevolg dat bestaande maatschappelijke scheidslijnen veranderen en er een zekere versplintering ontstaat in de samenleving. We moeten hier als overheid in meebewegen, maar ook faciliteren dat daar waar sociale cohesie van groot belang is, deze ook in dit tijdperk tot stand kan komen. Dat neemt niet weg dat digitale ontmoetingen ook afdoende moeten worden gefaciliteerd door overal in de gemeente een betrouwbaar digitaal netwerk te hebben.

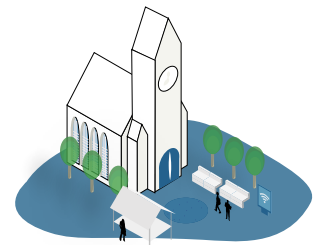
Afstanden verkleinen

Sterke digitale infrastructuur

Voorzieningen dichtbij

Benutten bijzondere locaties

Leefkwaliteit in de dorpen

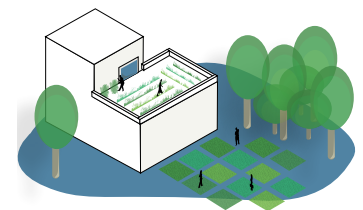
We zien onderscheid tussen de dorpen met een regionale functie (Stiens en Grou en tot op zekere hoogte Mantgum) en de dorpen zonder die functie. Met name voor de kleinere dorpen zien we uitdagingen op het gebied van het ontwikkelen van geschikte woningen voor senioren en jongeren, verbetering van de bereikbaarheid met het openbaar vervoer, sluiting van een school, achteruitgang van voorzieningen en dergelijke. Aandacht zal ook uit moeten gaan naar voldoende sport- en beweegmogelijkheden in de dorpen en de omgeving. Wel is de sociale cohesie groot en zijn er tal van plannen om de identiteit en leefbaarheid van het dorp overeind te houden. Dat is een stevig fundament om op voort te bouwen.

Doelstellingen

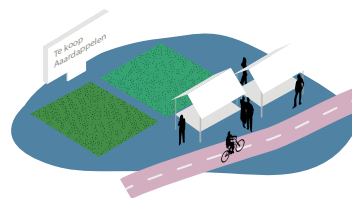
We vinden het belangrijk dat Leeuwarden een samenleving is waarin iedereen gezond is, erbij hoort en iedereen daadwerkelijk deel kan uitmaken van de samenleving. Dat levert fysieke opgaven op: het verkleinen van ruimtelijke verschillen in de stad, toegankelijk maken van de dorpen voor doelgroepen, elke wijk plek laten bieden voor een brede doelgroep met voldoende beweegruimte en ook de allerlaagste inkomens keuzevrijheid bieden. En het levert een sociale opgave op: dat inwoners, overheden, maatschappelijke organisaties en zorgaanbieders samenwerken en zich inzetten om alle mensen mee te laten doen aan de samenleving, zowel in de stad als in de dorpen. Daar waar het kan moeten we samen met bewoners werken aan ontmoeten en verbinden. Daar waar dit niet kan (om wat voor reden dan ook) moet er een alternatief zijn. We faciliteren en investeren daarbij ook in een goede digitale infrastructuur.

Gezondheid

Gebouwen en buitenruimte dragen bij aan gezondheid. Gezondheid en veiligheid zijn integraal onderdeel van ruimtelijke afwegingen. Wij zetten ons in voor een prettige, veilige en comfortabele openbare ruimte, groen en divers, met ruimte voor ontmoeten en bewegen. We maken daarbij voor een eigen karakter gebruik van bijzondere locaties. Drie pijlers zijn daarbij van belang: gezond, heel en veilig. Een gezonde gemeente is een groene gemeente. Een groene omgeving die stimuleert en uitnodigt, ook om te spelen en te ontmoeten. Drukke wordt afgewisseld met rust, stilte en ruimte. Ruimte voor stadstuinen en voedselbossen brengt ons dichterbij de voedselketen en het gezonde voedsel levert daarmee een bijdrage aan onze gezondheid. Ook willen we mensen uitnodigen om gezonde keuzes te maken (en ongezonde keuzes te beperken). Wij zetten in op het verkleinen van gezondheidsachterstanden door voor iedereen een gezonde levensstijl te stimuleren. Sporten verbindt en is goed voor de gezondheid.

Ruimte voor stadstuinen en voedselbossen

Voedselproductie aan voedselconsumptie koppelen

De buitenruimte faciliteert beweging. Schonere lucht is daarbij essentieel. Gezond voedsel is logisch en overal. In het bijzonder is de schoolomgeving gezonder. Bij een veilige en gezonde leefomgeving hoort een goede voedselomgeving waarbij gezond eten gestimuleerd wordt en ongezond eten ontmoedigd, en waarbij er een rookvrije generatie ontstaat. Het is van belang dat er een balans wordt gevonden tussen enerzijds de economische betekenis van de vliegbasis voor de regio (een van de grootste werkgevers binnen de gemeente) en anderzijds de gezondheidsbelangen (n.b. geluidhinder) van de omwonenden en de overige bewoners van de gemeente. Een belangenafweging waarbij meerdere partijen betrokken zijn.

Cultuur als bindmiddel

We borduren voort op onze doelstellingen van Culturele Hoofdstad van Europa in 2018 en gebruiken cultuur als bindmiddel in de samenleving. Er is ruimte voor culturele uitingen en via cultuur stimuleren we ontmoeting en ontwikkelen we (jonge) talenten. We versterken het Leeuwarder artistiek klimaat door cultuureducatie en de culturele basisinfrastructuur voor jonge makers op orde te hebben. We investeren in (pas afgestudeerde) makers, om hen de ruimte te geven om te experimenteren en om hun talent verder te ontwikkelen.

Goed wonen

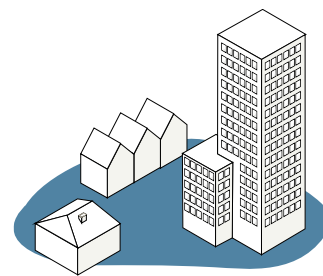
Wonen is een eerste levensbehoefte. Een goede woning in een gezonde en veilige leefomgeving is een van de onderdelen waaraan we als gemeente een bijdrage kunnen leveren. Een goede woning is ook een betaalbare woning, zodat de lage inkomens ook budget overhouden voor overige basisvoorzieningen zoals voedsel en kleding, maar zeker ook voor welbevinden door sport en cultuur.

Het inzetten op mengen van leeftijden en inkomensgroepen moet voorkomen dat bestaande en nieuwe wijken de toekomstige achterstandswijken worden.

We streven ongedeelde wijken na. De nabijheid van voorzieningen is een belangrijk punt, waarbij ook de toegang naar sociale voorzieningen en medische zorg is gewaarborgd. Voor onze nieuwbouwwijken betekent dit een belangrijke opgave zowel in variatie in doelgroepen als in voorzieningen en (digitale) verbindingen. De kern van de verstedelijking ligt bij goed bereikbare, binnenstedelijke locaties bij knooppunten van openbaar vervoer.

Duurzaam bouwen

Woningen die we nieuw bouwen, moeten lang mee kunnen. Daarom wil Leeuwarden energieneutraal bouwen. Ook willen we dat binnen een aantal jaren hergebruik van bouw materiaal de norm wordt en gaan we veel vaker houtbouw toepassen (circulair bouwen). We beginnen met het concreet vormgeven van deze ambities binnen gemeentelijke uitleglocaties.

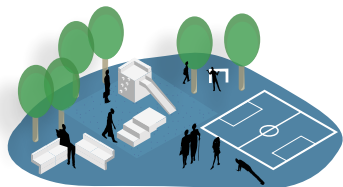

Aantrekkelijke woonvormen

Uitnodigen tot bewegen

Fietsroutes en wandelpaden zijn belangrijk om beweging te stimuleren. Extra aandacht is nodig voor de stadsrandzones en dorpsranden en het faciliteren van groen dichtbij en 'om de hoek'. Doel is de stadsranden te openen voor een goed toegankelijk buitengebied en een benaderbare stad.

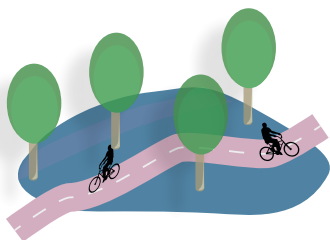
De toegankelijkheid van het water voor suppen, zwemmen en roeien willen we daar waar mogelijk vergroten. We omarmen de kwaliteit van het water als waarde voor onze leefomgeving.

*Ruimte voor spelen.
bewegen en ontmoeten*

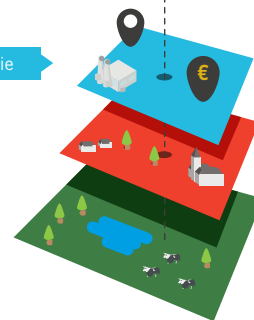
Fiets op 1

Goede mobiliteit is van levensbelang voor de stad. De groei van mobiliteit wordt vooral opgevangen door het faciliteren van openbaar vervoer, fietsen en lopen. Om van de buitenruimte weer een verblijfsruimte te maken, zal de auto - zeker in de stad - 'een stapje terug' moeten doen. Door meer nadrukkelijk te kiezen voor voetgangers en fietsers en ruimte voor rijdende en geparkeerde auto's terug te dringen, spelen we veel openbare ruimte vrij die kan worden ingezet voor vergroening, spelen, ontmoeten, enz. We willen het fietsnetwerk verder ontwikkelen (Leeuwarden Fietsstad). Fietsen is om meerdere redenen een aantrekkelijke vervoersoptie en een goede keuze om van A naar B te komen. Fietsen is gezond, fietsen is schoon en stil, fietsen is voordelig en fietsen heeft een positief effect op leefbaarheid en positieve sociale effecten. Als gemeente onderkennen wij al deze voordelen elke dag. In de nota 'Fiets op 1' richten wij onze aandacht op de fiets en de fietser in onze gemeente, werkend aan een vitale, comfortabele en veilige fietsstad en fietsregio.

Leeuwarden fietst

3.3 Sterke economische positie

Opgaven

Een concurrerende en duurzame economie is van belang voor de leefbaarheid en brede welvaart in onze gemeente. Wij willen zoveel mogelijk mensen aan het werk helpen. We willen de studenten die in Leeuwarden zijn opgeleid graag voor de regio behouden. Een goed vestigingsklimaat voor mensen en bedrijven is daarbij een belangrijke voorwaarde.

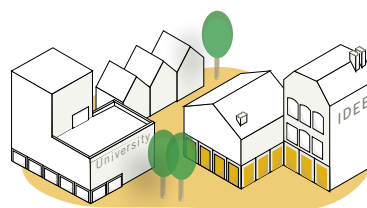
Innovatie

Het profiel van Leeuwarden als kennis- en innovatiestad op het gebied van onder meer watertechnologie, agri-food, creatieve industrie, media en cultuurtourisme, is de laatste decennia zorgvuldig opgebouwd en verankerd in de gemeente. Zo staan we ook (inter)nationaal bekend. We lopen met onze partners in Fryslân voorop in het vormgeven van een circulaire economie. De opgave is om deze positie vast te houden, mee te laten groeien en verder uit te bouwen, gekoppeld aan maatschappelijke opgaven en gebruikmakend van onze positie in Noord-Nederland. Deze innovatie vraagt om de creatie van hoogwaardige, compacte stedelijke milieus die gekenmerkt worden door nabijheid, interactie en functiemenging. Een kennisintensieve economie gedijt goed in dit type stedelijk milieu, verbetert de concurrentiepositie en is uitermate gunstig om duurzaamheidsdoelstellingen te bereiken door bijvoorbeeld het terugdringen van het energieverbruik en de automobilititeit. Daarnaast zijn uitstekende verbindingen tussen stad en buitengebied, zo kenmerkend voor onze gemeente, essentieel voor innovatieve diensten en producten op het snijvlak van water, voedsel en energie. Deze zogenoemde 'nexus' biedt kansen aan de regio om een speler van internationaal formaat te zijn.

Beter bereikbaar

Het versterken van de bereikbaarheid, met alle modaliteiten, is van grote betekenis voor de economische ontwikkeling van onze gemeente. Dit geldt zowel voor het openbaar vervoer, langzaam verkeer als ook de aansluitingen op de energie-infrastructuur en de digitale infrastructuur. We verkiezen openbaar vervoer en langzaam verkeer boven autoverkeer in de binnenstad en nieuwe ontwikkelgebieden als Spoordok. We zetten in op een fossielvrije stadsdistributie en een milieuvriendelijk goederen- en personenvervoer naar en in de stad vanuit mobiliteitshub Werpsterhoeke.

Een goede en snelle spoorverbinding tussen Noord-Nederland en de economische kerngebieden elders in het land staat daarbij voorop. Een dergelijke snelle verbinding brengt de Leeuwarder kwaliteiten dichterbij, bevordert de uitwisseling van specialiteiten en is ook vanuit toeristisch oogpunt erg belangrijk. Landsdeel Noord wordt daarmee ook aantrekkelijker als woonplaats. Banen in en buiten Noord-Nederland komen sneller binnen het bereik van een grotere groep; belangrijk voor Noord-Nederland om ook in de toekomst over arbeidskrachten te kunnen beschikken. Jongere hoogopgeleiden blijven in of komen juist eerder naar Noord-Nederland. Economische clusters binnen het

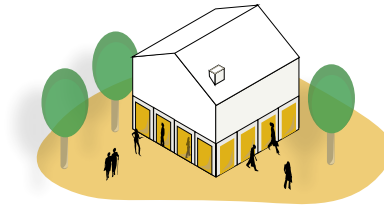
Mengen van functies

Noorden krijgen extra ontwikkelingskansen.

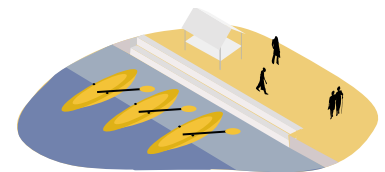
Voor Leeuwarden én voor de Noord-Friese regio is het essentieel dat Leeuwarden een eindstation is van deze snelle spoorverbinding, met een directe, overstapvrije aansluiting. Voor Leeuwarden vinden wij het ook belangrijk dat de spoorverbinding met Groningen verder verbeterd wordt, qua snelheid, frequentie en stedelijke inpassing.

Versterk de binnenstad

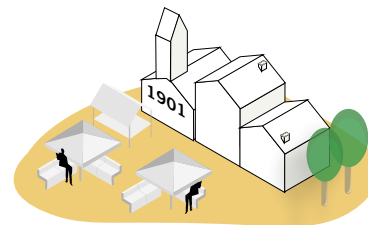
Er is in de afgelopen jaren fors geïnvesteerd in de binnenstad. De positie van de Leeuwarder binnenstad is in die zin goed - er is zeker geen sprake van 'groot achterstallig onderhoud'. Er zijn echter ook ontwikkelingen die op de binnenstad afkomen, die om aanpassing, verandering en actie vragen. Denk daarbij aan de opkomst van e-commerce, mogelijke leegstand en de verschuiving naar een binnenstad als verblijfsruimte waar beleving centraal staat. Die trends zien we nu al en vragen dus op de korte termijn om antwoorden. De veranderingen vinden bovendien plaats in een context waarin andere (binnen)steden niet stil zitten. Om bezoekers te blijven trekken zal ook de Leeuwarder binnenstad moeten investeren in aantrekkingskracht en een strategie om onderscheidend te zijn. Alleen dan kan (economische) vitaliteit en de positie ten opzichte van andere (binnen)steden worden behouden en versterkt. We zetten in op cultuurtoerisme en watersport. Dat moet ook ruimtelijk worden gefaciliteerd. Op langere termijn kunnen alternatieve vaarroutes in beeld komen om watersportgebieden dichterbij elkaar te brengen. Ook is het van belang om de waterverkeersveiligheid te vergroten door het scheiden van beroeps- en recreatievaart.

Actieve plinten

Vergroten aantrekkingskracht van water

Cultureel erfgoed benutten

Doelstellingen

Wij streven naar een aantrekkelijke en vitale binnenstad met goede voorzieningen en een functiemix. We stimuleren ondernemerschap op het gebied van verkoop en vermaak. Een binnenstad waar mensen met plezier wonen, werken, winkelen en recreëren. Een binnenstad die van betekenis is voor de inwoners, maar die ook voor een grotere regio van belang is. Voor de retailstructuur binnen de gemeente Leeuwarden hanteren we enkele leidende principes die in de 'Retailvisie' uitgewerkt worden. Enkele daarvan: 'de binnenstad als vlaggenschip', 'een duurzame structuur en duurzaam ruimtegebruik', 'clustering van detailhandel en (overige) publieksvoorzieningen' en 'bevordering van samenwerking'. Het op peil houden van de historisch-ruimtelijke kwaliteit van de openbare ruimte en gebouwde omgeving is een belangrijke voorwaarde voor een aantrekkelijke binnenstad. De binnenstad wordt verder ontwikkeld als aangenaam verblijfsgebied met ruim baan voor cultuur, evenementen en festivals. Als leidend principe voor het (economisch) functioneren van de binnenstad houden we 'compact en breder' aan: een compacter kernwinkelgebied, en tegelijk een verbreding van draagvlak voor de binnenstad door een directe en duidelijke verbinding naar de omgeving. Delen van de binnenstad missen specifieke groene en blauwe kwaliteiten en zijn hoog stedelijk. Even een korte afstand vinden we 'groen en blauw' (Prinsentuin, Potmarge). Voor de binnenstad hebben we daarnaast de ambitie om met toevoeging van woningen een betere functiemix te bereiken. Een aantrekkelijke en vitale binnenstad gaat bovendien samen met autoluw maken en vergroenen en met de inzet van klimaatadaptieve maatregelen.

Evenementen

Binnen enkele jaren willen we een evenementenmix hebben die Leeuwarden regionaal, nationaal en internationaal de status verschaft van top-evenementenstad in Noord-Nederland. We bouwen voort op de successen van ons culturele hoofdstadjaar 2018 via Arcadia 2022 en de daarop volgende edities in 2025 en 2028. We willen in Arcadia de belangrijke thema's uit deze omgevingsvisie verbinden aan een lokaal en (inter)nationaal aansprekende kunst- en cultuurprogrammering, te beginnen met Arcadia 2022 waarin klimaatadaptatie, de energietransitie en inclusie centraal staan. We willen bestaande broedplaatsen de ruimte geven om verder te groeien en ruimte bieden aan nieuwe broedplaatsen met evenementen in stad, dorpen en buitengebied. Wij bouwen voort op een kwalitatief sterke noordelijke culturele infrastructuur die tot in de haarvaten van de regio doordringt, bijdraagt aan artistieke innovaties, een breed en divers publieksbereik kent en een bijdrage levert aan maatschappelijke uitdagingen.

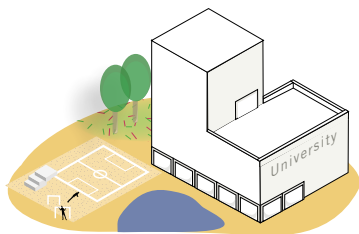
Ruimte voor evenementen

Kwaliteitstoerisme

De gemeente Leeuwarden heeft veel te bieden aan bezoekers. Veel (cultuur)toeristen bezoeken onze bruisende en monumentale binnenstad, prachtige dorpen en een ruim buitengebied met prachtige fiets-, vaar- en wandelroutes. We versterken de mogelijkheden voor waterrecreatie in de stad Leeuwarden en de beleving en toegankelijkheid van het water. We zetten in op kwaliteitstoerisme onder andere in Grou en de Alde Feanen. Wij zetten in op een duurzame groei van het toerisme en kijken daarbij ook naar leefbaarheidseffecten (overlast, duurzaamheid, voedsel/culinair, gezond bewegen) waardoor zowel voor bezoekers als bewoners van Leeuwarden een positieve beleving ontstaat.

De stad als campus

We zien Leeuwarden als één grote campus. Daarin ontwikkelen en vernieuwen we circulaire economie, duurzame landbouw, schone energie en robuuste wateroplossingen. In Nederland zijn we een sterke speler, omdat we duidelijk laten horen hoe we denken over de ontwikkeling van middelgrote steden en het omliggend landschap. De kennis over water en watertechnologie in de Watercampus maakt Leeuwarden een wereldspeler op dit terrein. De komende jaren blijven we investeren in de kenniseconomie, zowel in het type bedrijven als in de gebieden waar ze gevestigd zijn, zoals de ontwikkeling van een Media en Innovatie Campus. Dit draagt bij aan het groene beeld van de stad en aan de verdere ontwikkeling van de kenniscampus

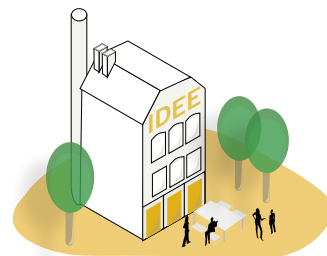

*Campussen versterken
en verbinden*

Rengerspark en het zorgt voor nieuwe banen. Zo bieden we ruimte aan nieuwe bedrijven en werken we mee aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat. We streven naar logische verbindingen van campussen onderling en met de binnenstad, bijvoorbeeld door betere OV- en fietsverbindingen. We vinden het belangrijk dat studenten, promovendi en alumni een goede woonplek hebben en afgestudeerden in de regio blijven. Dit is goed voor de talenten die we nodig hebben in de hoogwaardige bedrijvigheid maar ook voor een complementaire opbouw van de Leeuwarder bevolking, zowel in opleidingsniveau als in inkomen. Ook op de Kenniscampus komt een aantal van deze ambities samen. Het aantal studenten dat er wil wonen neemt toe en ook bestaan er mogelijkheden om de verbindingen tussen de campus, de directe omgeving, de stad als geheel en met andere campussen te versterken.

Leven lang leren

Wij zetten in op sterk onderwijs passend bij de economie en het creëren van werkgelegenheid die bijdraagt aan de ontwikkeling van Leeuwarden als onderwijsstad. We zetten in op een leven lang leren, waarbij iedereen de kans heeft zich te ontwikkelen. Naast de stuwende sectoren (hospitality, agrifood en watertechnologie) mikken wij op kansrijke niches binnen onze gemeente. Dit zijn met name: media, ICT & cyber safety en zorginnovatie. We zien veel kansen in het meer integraal benaderen van de sector economie: energietransitie, klimaat, voedselproductie (ook bodem) en leefbaarheid.

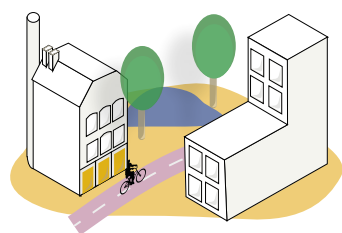
Tijdelijke broedplaatsen

Wij willen klimaatadaptatie verbinden met recreatie en toerisme en experimenteren met wonen op het water. We willen de specifieke kwaliteiten van het platteland benutten die de economie kunnen versterken en zien nog ruimte voor een verdere ontwikkeling van recreatie en toerisme. Daarnaast willen wij perspectief blijven bieden voor de agrarische sector.

Bedrijven van de toekomst

Uit oogpunt van duurzaam ruimtegebruik verkennen we de mogelijkheden van vermenging van nu nog primair bedrijventerreinen met kantoor, verblijf, verkoop en horeca ('blurring'). We blijven daarbij aandacht houden voor de toekomstwaarde en milieuaspecten van de gevestigde bedrijven.

We hebben de ambitie om de energietransitie op bedrijventerreinen te versnellen. We willen stevig inzetten op de preventie van afval. Wanneer afval dan toch ontstaat, moeten we er zo slim mogelijk mee omgaan. Door grondstoffen te hergebruiken en slim te plannen ontstaan meer banen. We zien kansen in de overgang naar een circulaire economie: het leidt tot innovatie en werkgelegenheid, maar ook tot een duurzamere leefomgeving en een sterk netwerk.

*Verkleuring
bedrijventerreinen*

4. KEUZES EN AFWEGINGEN

De opgaven waar we voor staan zijn groot en de ambities zijn hoog. Dat betekent dat we keuzes zullen moeten maken: niet alles kan tegelijkertijd, niet alles gaat even goed samen en niet alles kan overal. Om keuzes te kunnen maken hanteren we drie ontwikkelprincipes. In dit hoofdstuk maken we door een gebiedsgerichte uitwerking de toepassing van die principes concreet.

4.1 Samenhang van ambities: de bruidstaart

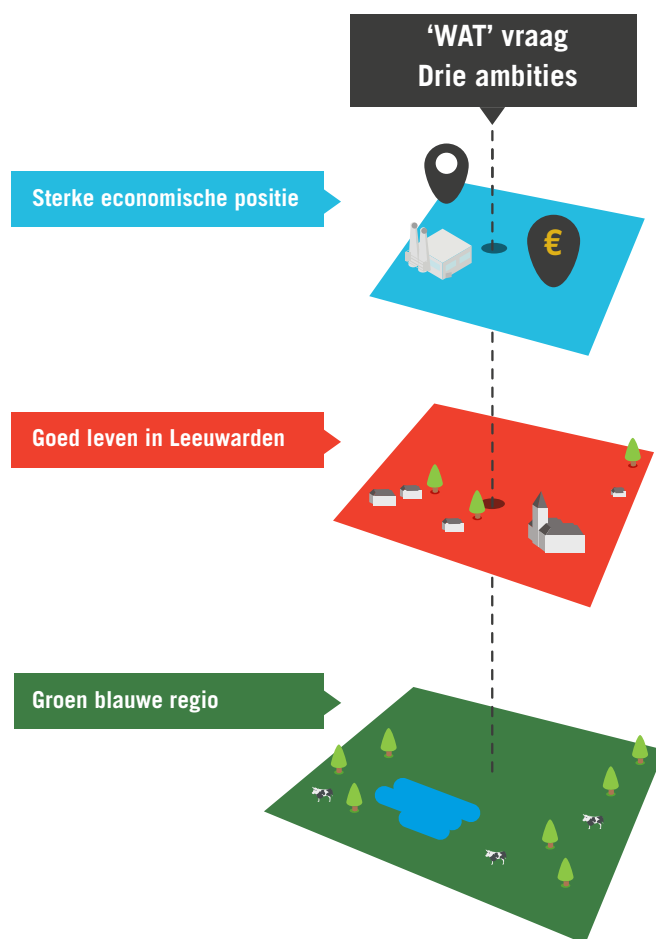
De drie ambities uit het Positioneringsdocument vormen het uitgangspunt voor de omgevingsvisie. Deze ambities hangen met elkaar samen, waarbij we ons baseren op de opbouw van de 'bruidstaart' in drie verschillende lagen. Dit betekent dat we de Groen-Blauwe Regio als randvoorwaarde zien voor Goed Leven: een niet goed functionerend watersysteem kan bijvoorbeeld leiden tot wateroverlast. Een verrommeld landschap is minder aantrekkelijk voor recreatie. De eerste twee ambities zijn vervolgens randvoorwaardelijk voor een Sterke Economische Positie. Die positie is in onze gemeente sterk verweven met wat het landschap ons te bieden heeft, bijvoorbeeld rond watertechnologie, agrarische bedrijven en recreatie.

De samenhang van deze drie lagen werkt overigens niet uitsluitend in één richting van beneden naar boven. Ook andersom is sprake van een sterke samenhang: een Sterke Economische Positie met voldoende werkgelegenheid is bijvoorbeeld belangrijk voor Goed Leven en kan waardevol zijn voor het ontwikkelen van een toekomstbestendige Groen-Blauwe Regio. Dit hangt ook weer samen met nieuwe verdienmodellen voor agrarisch ondernemers.

4.2 Ontwikkelpincipes: Vergroenen, Verbinden en Verwaarden

We zetten drie ontwikkelprincipes in om de stap te maken van opgaven naar uitwerking en gebiedsgerichte ontwikkeling. Deze ontwikkelprincipes zijn *vergroenen*, *verbinden* en *verwaarden*.

De ontwikkelprincipes staan voor een actieve houding, een werkwijze, waar we gezamenlijk mee aan de slag gaan. Per gebied en project maken we de afweging aan de hand van deze ontwikkelprincipes. Daarbij hoeven overigens niet in alle situaties alle ontwikkelprincipes een even grote rol te spelen. De opgaven variëren immers ook per gebiedstype in onze gemeente. Zo geven de principes richting aan de gemeentelijke inzet in termen van mensen en middelen. Anderzijds vormen ze het inhoudelijk kader voor de afweging van initiatieven van bijvoorbeeld bewoners, bedrijven, medeoverheden en instellingen: in welke mate dragen de initiatieven bij aan de gewenste ontwikkelrichtingen?

Vergroenen: Een volhoudbaar gebruik van de ruimte: emissievrij, circulair, adaptief. Het bodem- en watersysteem zijn daarbij leidend.

We benutten ruimtelijke ontwikkelingen om stap voor stap emissievrij en circulair te worden. We passen onze leefomgeving aan, want het klimaat verandert. Het wordt natter, heter en op sommige momenten droger. We gaan uit van de natuur met een hoge waterkwaliteit, schone bodem en schone lucht, pakken bodemdaling aan en verbeteren de biodiversiteit. We maken een vertaling van hoe dat in nieuwe ontwikkelingen vorm kan krijgen: groene en duurzame gebieden en gebouwen, ruimte voor water, bomen en groen in dorpen en wijken. We maken ruimte voor duurzame vormen van energieopwekking, mits ingepast met respect voor het landschap. We werken aan energiebesparing en wekken bij voorkeur zoveel mogelijk duurzame energie op in de gebouwde omgeving nabij de eindgebruiker. In het buitengebied en bij nieuwe bebouwing zijn een toekomstbestendig en klimaatbestendig bodem en watersysteem leidend voor de keuzes in het landgebruik: het ruimtegebruik volgt de fysieke structuur van bodem en water en niet andersom. We koesteren het (open) landschap en putten hierbij inspiratie uit de historische ontwikkeling en de archeologische waarde van het gebied. Welke lessen zijn er te trekken uit het verleden en hoe past de vergroening binnen de historische ontwikkeling van het landschap?

Verbinden: De Mienskip maakt de ruimte, de ruimte draagt de Mienskip. Fysieke verbindingen helpen mensen -bewoners, bezoekers, ondernemers- om elkaar te ontmoeten en nodigen uit om gezond te bewegen. Infrastructuur draagt de duurzame ontwikkeling van de gemeente.

Verbindingen stellen mensen in staat om deel te nemen aan de maatschappij, om samen vorm te geven aan een gezond en betekenisvol leven. Verbindingen zijn er in vele vormen: stad met dorpen en het buitengebied, woningen met de openbare ruimte, wijken met de binnenstad, mensen met voorzieningen, wonen met werken, vraag met aanbod, voedselproductie met voedselconsumptie, overheid met Mienskip, Leeuwarden met regio en provincie met Europa, tussen kennisinstellingen, ondernemers, overheid en samenleving.

We zetten in op de regionale samenhang tussen landschap, voedsel, water en energie. Deze biedt kansen om op termijn zelfvoorzienend te worden.

Bind jonge mensen aan de stad en zorg voor uitnodigende nieuwe woonmilieus. Benut cultuur en sport als sociale bindmiddelen. Werk gezondheidsachterstanden weg.

Koppel de voorzieningen aan draagvlak, bied bruisende locaties aan naast plekken om helemaal tot rust te komen. Maak ruimte voor ontmoeting. Zorg voor een goede bereikbaarheid voor iedereen. Gebouwen en buitenruimte dragen bij aan een gezonde leefomgeving. Verbinden gaat ook over verplaatsen, liefst zo duurzaam mogelijk. We werken daarom ook aan moderne infra voor duurzaam vervoer, maar ook voor de energiedragers van de toekomst en telecommunicatie.

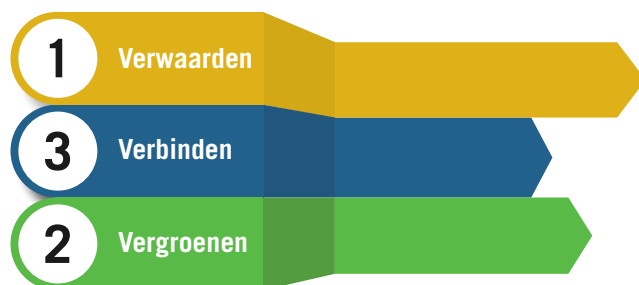

Verwaarden: Waarde toevoegen, niet vanuit groei per se, maar vanuit 'brede welvaart'. Hier en nu, later en elders. Voorrang voor binnenstedelijke ontwikkeling. Functiemenging waar dat waarde toevoegt, functiescheiding waar dat nodig is.

Bij ruimtelijke ontwikkeling richten we ons op het toevoegen van waarde in de zin van 'brede welvaart': welzijn boven welvaart, het sociale boven het materiële, mensen boven goederen, kwaliteit boven kwantiteit. Hierbij is kwaliteit een breed begrip. Het gaat om de gebruikswaarde, de belevingswaarde en de toekomstwaarde. Het is een gezamenlijke zoektocht naar de wijze waarop ruimtelijke ontwikkeling per saldo de meeste waarde toevoegt. Nuttig, gedragen en niet ten koste gaand van anderen: hier en nu of elders en later.

Verwaarden houdt in dat we prioriteit geven aan herontwikkeling van gebouwen en bestaande bebouwde gebieden boven het ontwikkelen van nieuwe uitbreidingslocaties. Zo voegen we waarde toe aan onbenutte plekken en koesteren we de waarde van het (open) landschap voor nu en voor toekomstige generaties. Welvaart is de afgelopen decennia hand in hand gegaan met het productief maken van de grond, maar deze strategie is eindig. We zullen voor een brede welvaart onze diensten en producten meer ten dienste moeten stellen aan waterkwaliteit, bodemkwaliteit, luchtkwaliteit en terugwinnen van grondstoffen voor een brede welvaart. Onze ambitie is dat we waarde gaan toevoegen samen met de investeerders, ondernemers, onderwijs- en kennisinstellingen in onze regio. Waarde die we willen inzetten voor leefbaarheid, geluk en een schone en duurzame groen-blauwe delta.

We willen onze kennis en ondernemerschap ten aanzien van waterkwaliteit en bodem verwaarden zodat we meer brede welvaart genereren: hier en nu, later en elders. Onze economie heeft baat bij onze ecologische diensten en maatschappij, maar staat hier tegelijkertijd ook ten dienste van. Er is sprake van wederkerigheid. Groei is daarbij niet langer ons uitgangspunt, maar brede welvaart wel.

Per gebied leggen we in dit hoofdstuk accenten in de ontwikkelprincipes (zie voorbeeldschema hierboven). De cijferaanduiding in de pijlen met de ontwikkelprincipes geeft de prioriteitsvolgorde van die principes voor het betreffende gebied aan, met '1' in dit geval als hoogste prioriteit.

4.3 Ruimtelijke vertaling: de stad, de dorpen en het buitengebied

De kwaliteit van de fysieke leefomgeving in onze gemeente is hoog. De stad, de dorpen en het buitengebied verschillen onderling sterk, door ligging, ontstaansgeschiedenis, gebruik en ontwikkeling. Ze hebben ook ieder voor zich een sterke eigen identiteit. In deze paragraaf gaan we in op de ruimtelijke vertaling van de opgaven, de ambities en de ontwikkelprincipes *vergroenen*, *verbinden* en *verwaarden*. Door te benoemen hoe de principes per gebied kunnen worden ingezet, ontstaat een beeld van de ontwikkelrichting. We maken daarbij onderscheid in drie typen gebieden, namelijk:

- De stad
- De dorpen
- Het buitengebied

De toepassing van de ontwikkelprincipes is geen kwestie van het simpelweg stellen van voorwaarden. De principes zijn de basis voor een goede weging. Per locatie, gebied, dorp of stadsdeel kan die weging anders zijn. Zo is in een natuurgebied het groen de belangrijkste kwaliteit, die je wil borgen en versterken. De mogelijkheid om te bewegen (*verbinden*) en de waarde van de natuur toeristisch inzetten (*verwaarden*) zijn dan volgende principes en het *vergroenen* is dan het leidende principe. In de ruimtelijke vertaling beschrijven we gebiedsgericht deze afweging en bezien wij of er een leidend principe te benoemen is. De uitwerking van de ontwikkelprincipes per gebied wordt door middel van kleurgebruik (in tekst en tekening) inzichtelijk. De groene kleur staat voor *vergroenen*, blauw voor *verbinden* en de gele kleur staat voor *verwaarden*.

1. DE STAD

Visies voor de langere termijn zijn veelal gericht op groei, ontwikkeling en uitbreiding. Ook eerdere visies van de gemeente Leeuwarden 'ontkwamen' daar niet aan. Met 'Leeuwarden Open Stad' uit 1995 werd de sprong over het Van Harinxmakanaal gemaakt. Met de stadsvisies 'Varen onder eigen vlag' en 'Fier verder' uit respectievelijk 2002 en 2008, is vooral de verdere stedelijke uitbreiding aan de zuidkant van de stad mogelijk gemaakt.

Deze omgevingsvisie is zeker ook ontwikkelingsgericht, zonder de nadruk op uitbreiding van het stedelijk gebied. Wij zijn van mening dat de toekomstige ruimtevraag voor stedelijk wonen binnen de bestaande stad en binnen de huidige uitbreidingsgebieden past. Voor economische functies is uitleg alleen aan de orde indien sprake is van een nadrukkelijke toevoeging van waarden. Voor deze omgevingsvisie betekent dit dat voor de komende decennia stedelijke ontwikkelingen binnen de Haak passen, dus geen woonfuncties ten zuiden of ten westen van de Haak. En ook niet aan de noordzijde van de stad.

Nieuwe binnenstedelijke milieus maken groei mogelijk, maken de stad meer divers en versterken de aantrekkingskracht en de regionale positie. Binnen de bestaande stad betekent dit: nabijheid, interactie, menging en bereikbaarheid per fiets en openbaar vervoer. Functionele verbindingen en ruimtelijke scheiding met het buitengebied bieden het beste van de twee werelden. Met goede stad-land verbindingen is het buitengebied respectievelijk de stad altijd dichtbij, niet alleen voor woon-werkverkeer en woon-winkelverkeer, maar ook voor beleving/recreatie.

De binnenstad biedt een mix van bijzondere detailhandel, diensten, horeca, leisure, cultuur, cultureel erfgoed, wonen en vermaak. Een aantrekkelijke mix voor de Leeuwarders, maar zeker ook voor alle Friezen en voor het groeiende aantal

toeristen van elders. We zetten in op een binnenstad die ook internationaal bekend is en bezocht wordt. Ook een binnenstad met ruimte voor initiatieven en ondernemerschap. Inzet op een binnenstad met duurzame distributie van goederen die goed bereikbaar is, maar zoveel mogelijk in de volgorde 'voet, fiets, OV, auto'. En op een binnenstad die steeds meer mogelijkheden biedt voor aantrekkelijke woonvormen en een binnenstad die vergroent.

Rode draad binnen de volkshuisvestingsopgave is de 'ongedeelde stad'. Wij vinden het belangrijk dat Leeuwarden een samenleving is waarin iedereen erbij hoort en iedereen er daadwerkelijk deel van kan uitmaken. Het voorkómen van te grote ruimtelijke verschillen is belangrijk. De ruimtelijke neerslag van het thema 'ongedeelde stad' pakken wij op door een programmatische aanpak van stedelijke vernieuwing, transformatiegebieden (zoals Spoordok en Nieuw Oud Oost) en de nieuwe wijken (Zuidlanden en Blitsaerd). Het accent van die aanpak ligt vooreerst bij de wijken in Leeuwarden Oost. Daarbij zijn nabijheid en toegankelijkheid van voorzieningen, bereikbaarheid, (openbaar) groen/recreatiemogelijkheden, functiemenging en aard van de bebouwing belangrijke elementen die de kwaliteit van de woonomgeving bepalen.

Wij streven naar een (culturele) evenementenmix die Leeuwarden regionaal, nationaal of internationaal de status verschaft van topevenementenstad in Noord-Nederland. De levendigheid en economische spin-off zijn van belang, zeker ook voor de uitstraling van stad en regio.

Wij zien een nadrukkelijk belang in de verkorting van de reisafstand per spoor naar de Randstad via een Lelylijn.

Om de haalbaarheid van de aanleg van een nieuwe spoorlijn te vergroten hebben wij eerder aangegeven dat Leeuwarden in beginsel de mogelijkheid heeft

om 10.000 extra woningen te bouwen in de komende decennia, aanvullend op 10.000 te bouwen woningen voor de autonome groei. Deze woningbouw levert een bijdrage aan een nationale opgave en biedt bovendien extra draagvlak voor de voorzieningen in en om Leeuwarden. Dit kan binnenstedelijk en binnen de huidige uitbreidingsgebieden plaatsvinden, met het Spoordokgebied als belangrijk onderdeel. Voorwaardelijk is wel dat de infrastructurele plannen binnen het programma Spoorzone gerealiseerd worden.

Binnen die Spoorzone krijgt een reeks van nieuwe ontwikkelingen een plek waarbij organische ontwikkeling, programmatische flexibiliteit en ruimtelijke kwaliteit voorwaarden voor succes zijn.

Wij zetten in op een duurzame en concurrerende economie, die bijdraagt aan welvaart en welzijn van de inwoners van stad en regio. Een inzet op stuwende sectoren zoals water en agri-food, en inzet op ontwikkelingen die bijdragen aan een stuwende economie. De overgang naar een circulaire economie hoort daar zeker bij. Het stimuleert innovatie, creëert werkgelegenheid en versterkt het netwerk van ondernemers, overheid en onderwijs.

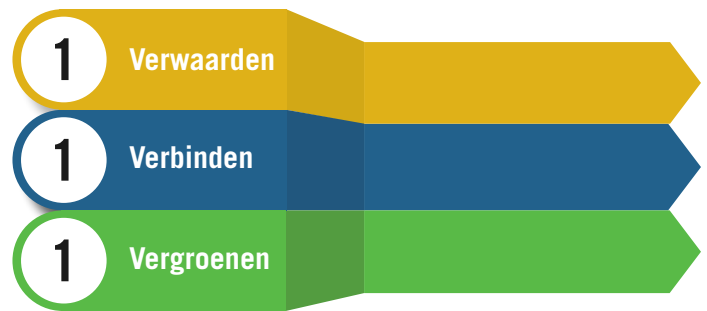

Binnenstad

De binnenstad van Leeuwarden is de huiskamer van Friesland. Inwoners en toeristen, jong en oud: iedereen is er welkom. Slenteren, fietsen, varen, winkelen, wonen, ondernemen, 'terrasje pakken'. Cultuur en cultuurhistorie, levendigheid. Bruisende binnenstad. Ontmoeten en verblijven.

Van dilemma's naar meerwaarde

Autoluw én bereikbaar. Woonfunctie én horeca, evenementen en festivals. Vergroenen versus ruimte voor parkeren. Ruimte voor alle functies, maar ook ruimte voor klimaat én energietransitie. Meer 30 km/h.

→ In de binnenstad staat alles op 1

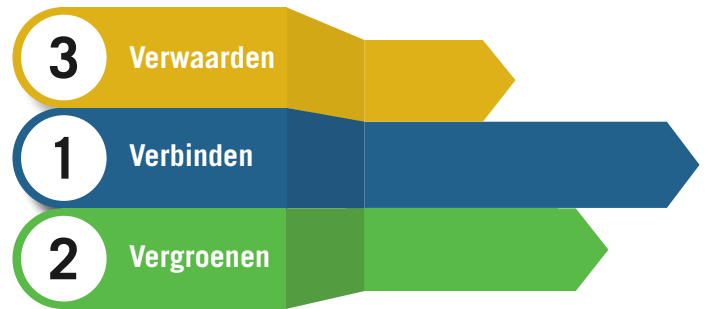

ONTWIKKELRICHTING

- Cultuurhistorie en cultuur vormen een belangrijke drager voor de economische potentie en dus de vitaliteit van onze binnenstad.
- Vergroten van de aantrekkingskracht van water. Benutten van de kracht ervan: gebruik en beleving.
- Ruimte bieden voor initiatief, verbreden functiemogelijkheden, meer diversiteit en uniciteit van het winkelaanbod met ruimte voor nieuwe concepten.
- Versterken van een aangenaam verblijfsklimaat.
- Kunst en cultuur, waaronder evenementen en festivals, en overige activiteiten die bijdragen aan een aantrekkelijk verblijfsgebied.
- Leefbaarheid impuls wonen in de binnenstad; toevoeging enkele honderden woningen in de komende tien jaar.
- Waterroutes van en naar de binnenstad.
- Autoluwe binnenstad, direct bereikbaar te voet en per fiets, voldoende 'voeding' aan de randen door optimaliseren parkeervoorzieningen.
- Duurzame stadslogistiek, versterken van elektrisch vervoer / distributie in de binnenstad.
- Meer ruimte voor groen en water.

Stadsbreed: woonwijken

Leeuwarden kent een grote verscheidenheid aan woonwijken, van de vooroorlogse eerste stadsuitleg tot de nieuwere woonbuurten als Zuiderburen, Blitsaerd en De Zuidlanden. Van groene wijken met ruime woningen tot wijken, die een hardnekkige sociaal-maatschappelijke problematiek kennen. En alles daar tussen in. We werken aan een stad met goede voorzieningen in de breedste zin van het woord, van winkels tot parken, van scholen tot medische voorzieningen, van horeca tot sportmogelijkheden. En zoveel mogelijk binnen een kwartier bereikbaar voor onze inwoners. De focus voor de ontwikkeling van de woonwijken ligt, naast een goede verbinding met de stad in ruimtelijke en functionele zin, ook op verbinding in sociaal-maatschappelijke zin: ontmoeting, sociale contacten, buurthuizen en verenigingsleven. De omgeving is ook gezond en nodigt uit tot bewegen. Bijzondere aandacht geven wij in dit verband aan het programma Leeuwarden Oost (met onder andere Heechterp-Schieringen en Oud-oost, inclusief de Vlietzone). Een integraal en wijkgericht programma waarin gemeente en een groot aantal betrokkenen werken vanuit een perspectief voor 20 jaar aan leefbaarheid en veiligheid.

Van dilemma's naar meerwaarde

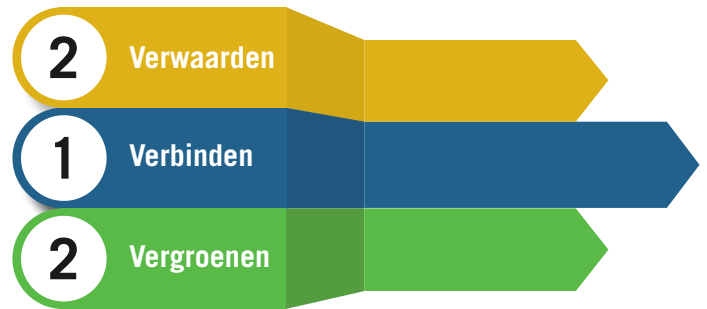
Vergroenen in combinatie met verdichten/verstedelijking, woningbouw binnen de Haak. Hoogbouw in relatie tot prettig woonklimaat. Hoogstedelijke milieus in relatie tot de identiteit van Leeuwarden. Een groeiende stad met een groeiend aantal verplaatsingen én duurzame mobiliteit. Verduurzamen van de stad én het behouden en versterken van erfgoedwaarden. Concurrerende functies die om ruimte vragen: wonen én bedrijvigheid, een hoog voorzieningenniveau én goede openbare ruimte, innovatie én duurzaamheidsopgave.

ONTWIKKELRICHTING

- Optimaal benutten bestaand bebouwd gebied = geen nieuwe woningbouwlocaties na Middelsee, Zuidlanden en Blitsaerd Oost.
- Wijkgerichte voorzieningen om leefbaarheid te vergroten.
- 10.000 woningen realiseren binnen bestaand bebouwd gebied om de autonome groei in de komende decennia op te vangen.
- Detailhandel, diensten, horeca en leisure concentreren op een beperkte aantal kansrijke plekken.
- Verblijfskwaliteit van de openbare ruimte versterken, onder meer in Leeuwarden Oost.
- Stad en buitengebied beter verbinden met fietspaden, wandelen langs water en groene corridors.
- Campussen verbinden met elkaar en met de binnenstad, bijvoorbeeld door betere OV en fietsverbindingen.
- Bevorderen ruimte voor ontmoeting, beter openbaar vervoer en betere en sociale contacten.
- Zowel bovenwijks als op wijkniveau: vergroenen. Koppeling met herstructurering na-oorlogse woonwijken in m.n. Leeuwarden Oost.
- Dooradering met groene en blauwe structuren.
- Warmtetransitie in de wijken inzetten voor bredere opgave klimaat, sociaal-maatschappelijk, mobiliteit.

Spoorzone

De spoorzone is de belangrijkste ontwikkelplek voor binnenstedelijke transformatie. Deze zone vormt in zijn huidige vorm een fysieke en sociale scheiding die de stad belemmert in de ontwikkeling naar een gezonde, vitale en ongedeelde stad. Hier willen wij een nieuw type stedelijkheid ontwikkelen dat Leeuwarden een andere vorm van wonen, werken en stedelijk leven biedt. Compacter, hoger, dichter, groter en gevarieerder. Voor Leeuwarden en de Leeuwarders is dit nieuw en anders. We willen de stad en haar inwoners nieuwe stedelijkheid laten proeven, een bijzondere dynamiek laten ervaren en samen nieuwe manieren ontwikkelen hoe we om kunnen gaan met vraagstukken zoals duurzaamheid, mobiliteit en openbare ruimte. De Spoorzone is een zone van zuid naar oost, bestaande uit acht 'deelgebieden' die kansen bieden voor een transformatie en daarmee tot het realiseren van een veelzijdig en integraal onderdeel van de stad. Het gaat om een integrale ontwikkeling rond de opgaves mobiliteit en gebiedsontwikkeling. De thema's zijn economie, wonen, kwaliteit leefomgeving en mobiliteit. De acht gebieden en projecten zijn uiteenlopend van aard, zitten in verschillende ontwikkelfases en kennen allemaal een andere status.

Van dilemma's naar meerwaarde

Verdichten én vergroenen, verbinden én autovrij maken, wat houdt 'stad maken' op z'n Fries in: veel hoogbouw of juist kiezen voor maat en schaal passend bij Leeuwarden? Het belang van groen in de openbare ruimte (gezondheid, biodiversiteit, klimaatadaptatie, leefbaarheid) én de stedelijke groei in de vorm van de verdichtingsopgave. Juist door functies te stapelen zorgen we voor licht, lucht en groen voor een fijn verblijfsgebied.

ONTWIKKELRICHTING

- Creatie van hoogwaardige, compacte stedelijke milieus.
- Functiemenging, herontwikkeling, verdichting.
- Nabijheid, interactie, beleving (binden van studenten/jonge stedelingen).
- Grote rol voor cultuur, bijvoorbeeld tijdelijke broedplaatsen.
- Gericht op langzaam verkeer en openbaar vervoer, beperkt aantal parkeerplaatsen.
- Transformeren van het spoor van barrière tot verbinding.
- Verdichten en vergroenen samenbrengen.
- Duurzaam bouwen: energieneutraal, materialen, klimaatbestendig, circulair.
- Spoorzone als ecologische verbindingsszone, verbinden van stad en platteland.

De stad

Vergroenen

- Verbeteren biodiversiteit
- Dooradering groen-blaue structuren
- Ruimte voor water
- Fietsroutes koppelen aan groenstructuren
- Vergroening gebouwen en openbare ruimte
- Inzetten warmtetransitie
- Duurzame stadslogistiek

Verbinden

- Detailhandel, diensten, horeca en leisure op kansrijke plekken
- Ruimte voor spelen, beweging en ontmoeten
- Voedselproductie aan voedselconsumptie koppelen
- Ruimte voor stadstuinen
- Voorzieningen dichtbij
- Sterke digitale infrastructuur
- Aantrekkelijke woonvormen
- Afstanden verkleinen, nieuwe mobiliteitsvormen
- Versterken aangenaam verblijfsklimaat
- Bruisende locaties en plekken om tot rust te komen
- Verbeteren van het netwerk voor fietsen

Verwaarden

- Mengen van functies
- Ruimte voor evenementen
- Tijdelijke broedplaatsen stimuleren
- Vergroten aantrekkingskracht van water
- Campussen versterken
- Actieve plinten
- Cultureel erfgoed benutten
- Prioriteit geven aan herontwikkeling van gebouwen

Mobiliteitshub Werpsterhoeke

In 2025 is hier naar verwachting een station gerealiseerd. Belangrijk voor de bereikbaarheid en voor de ontwikkelingskracht van het gebied op de grens van stad en regio. Doorgroei tot een multimodale mobiliteitshub voor personen- en goederenvervoer is mogelijk, gekoppeld aan vernieuwende vormen van distributie.

Stadsuitbreiding Middelsee

Realisering van een grootschalige woningbouwlocatie voor circa 3000 woningen. Een compacte wijk met hoge dichtheid, met een stedelijk karakter en met veel aandacht voor duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit.

Vervanging spoorbrug HRMK

De huidige spoorbrug over het Van Harinxmakanaal (HRMK) is een knelpunt, zeker ook gezien de verwachte groei van de (plezier)scheepvaart en de intensivering van het spoorwegverkeer. Vervanging door een aquaduct is essentieel voor de bereikbaarheid per spoor en de scheepvaart. Het koppelen van een nieuwe fietsverbinding levert kansen op voor het verbinden van stad en buitengebied.

Transformatie De Zwette

Samenhangend met de vervanging van de spoorbrug en de mogelijk verdiepte ligging van de spoorlijn tot aan het station, is de transformatie van bedrijventerrein De Zwette. Bij het wegvallen van de spoorbarrière kan de verblijfskwaliteit toenemen en daarmee uitstekende mogelijkheden bieden voor een aantrekkelijk en hoogwaardig woon-werkmilieu.

Transformatie Spoordok

Een gebied met grote stedelijke kansen, zeker ook door de gunstige ligging nabij centrum, station en water. Ook hier de relatie met de mogelijk verdiepte ligging van het spoor en/of herinrichting van het spooreplacement, waardoor extra ontwikkelpotenties ontstaan, gericht op een nieuw stedelijk klimaat met hoogwaardig wonen, werken en ontspannen.

Media- en Innovatiecampus (MICA)

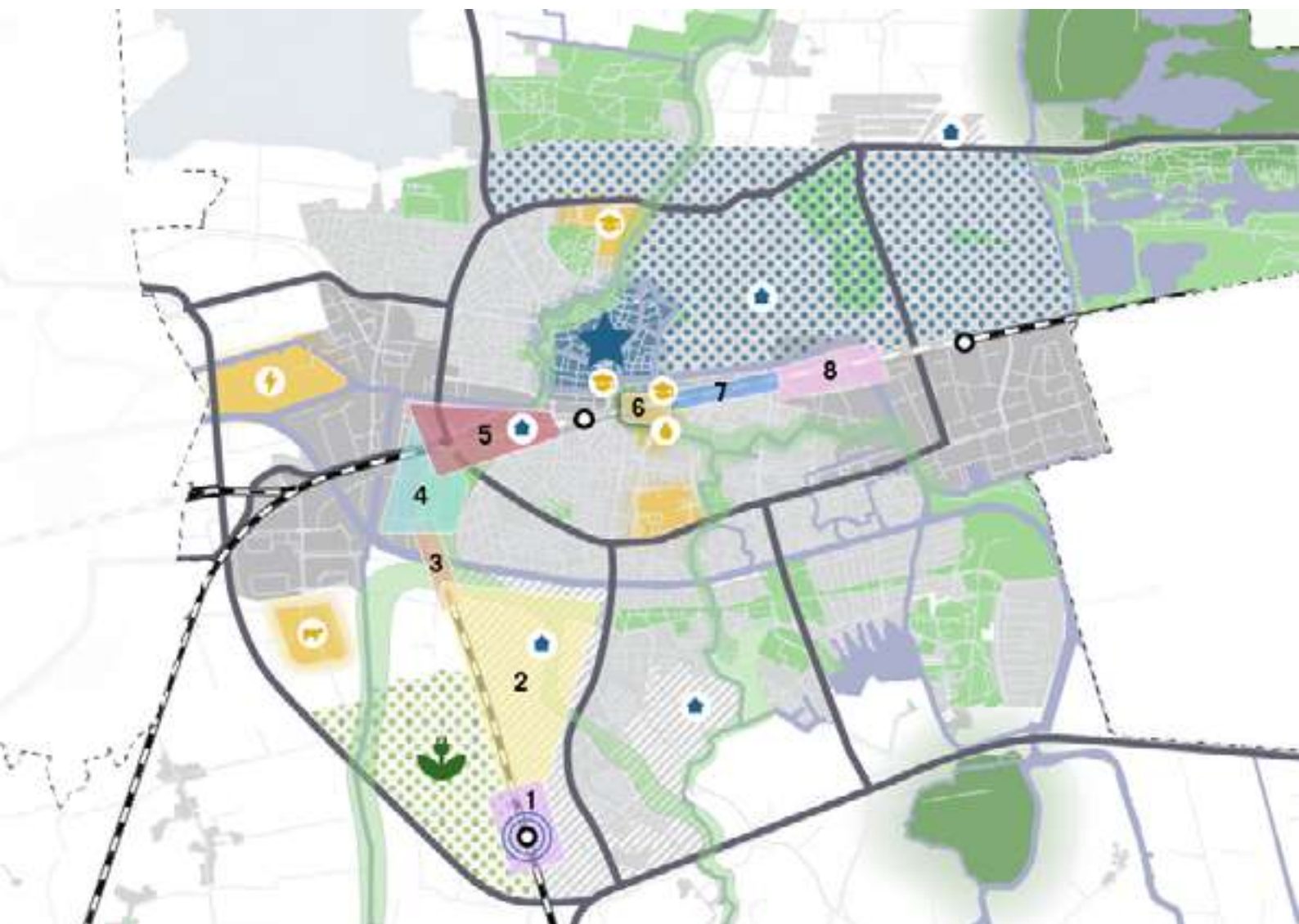
Het huidige NDC-terrein is onderdeel van de krachtige en prachtige Potmargezone. Het terrein biedt volop potentie voor nieuwe stedelijke functies gericht op kennisontwikkeling en economie. Met een verdiepte ligging van het spoor zou de samenhang van dit terrein met de binnenstad, het station, Campus Fryslân en de Watercampus enorm versterkt kunnen worden.

Verdieping spoortraject station - de Tynje

Ambitie om ook het 'Leeuwarder' deel van de spoorlijn Leeuwarden-Groningen, verdiept aan te leggen aansluitend op de mogelijk verdiepte ligging aan de westzijde van het station. Dat biedt een fundamentele en duurzame verbetering van het functioneren van de stad: opheffing van de barrièrewerking van het spoor, verbetering van de doorstroming van het verkeer en van de verkeersveiligheid, versterking van de verbinding van stadsdelen en stedelijke functies, mogelijkheid tot transformatie van het maaiveld op een kwalitatieve en duurzame wijze, met kansen voor groen en biodiversiteit.

Bereikbaarheid terrein Merode

In combinatie met de mogelijke verdieping van het spoor ontstaan mogelijkheden om de bereikbaarheid en toegankelijkheid van de op het Merode-terrein gevestigde (grootschalige) bedrijvigheid fors te verbeteren. Bereikbaarheid over weg en water. Met de bedrijven volgt een nadere verkenning over veiliger en duurzame vervoersbewegingen.

LEGENDA

BASIS

- stad en dorpen
- ruimte voor stadsuitbreiding
- buitengebied
- bedrijventerreinen
- vliegveld
- hoofdwegen
- spoorlijn
- station
- water
- parken
- natuurgebied

LEEUWARDEN SPOORZONE 2020-2050

- 1 mobiliteitshub Werpsterhoeke
- 2 stadsuitbreiding Middelsee
- 3 vervanging spoorbrug HRMK
- 4 kansen transformatie de Zwette
- 5 transformatie Spoordok
- 6 Media- en innovatiecampus locatie NDC
- 7 verdieping spoor
- 8 bereikbaarheid bedrijventerrein Merodestraat

VERWAARDEN

- spoorzone 2020-2050
- versterken campusidentiteit
- versterken dairy campus
- versterken hoger onderwijs en onderzoek
- versterken energiecampus
- versterken watercampus

VERBINDEN

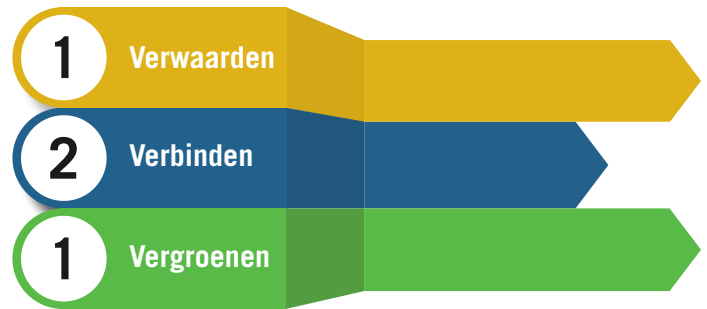
- stedelijk vernieuwingsgebied
- voorzieningencentrum van Fryslân
- toegankelijke binnenstad
- mobiliteitshub
- woningbouw

VERGROENEN

- zoekgebied energieopgave
- bescherming natuurgebieden
- groenstructuren verbinden

Bedrijventerreinen

De belangrijke economische ontwikkelingen vinden een plek op de bestaande én nieuwe bedrijventerreinen. Enerzijds invulling geven aan nieuwe uitdagingen op het gebied van energie, klimaat en circulariteit. Daarnaast kwaliteitsverbetering van bestaande terreinen door herstructurering en verbetering verblijfskwaliteit en mix van functies. Een beperkte uitbreiding van het areaal aan bedrijventerreinen is nodig om ook op langere termijn te kunnen voldoen aan de kwalitatieve en kwantitatieve vraag.

Van dilemma's naar meerwaarde

'Verkleuring' met hoogwaardige woningbouw én ruimte voor bedrijvigheid met mogelijke milieuhinder (geluid, luchtkwaliteit, verkeer). Tegengaan 'verdozing' én aantrekkingskracht van mogelijke nieuwe bedrijven (ook uit oogpunt van werkgelegenheid). Beperkt uitbreiding én kwaliteitsverbetering bestaande terreinen.

Uitbreiding bedrijventerreinen én kwaliteit open landschap. Het mengen van wonen en werken én het behouden van een prettig, gezond en veilig woon- en leefklimaat én behouden ruimte voor bedrijfsvoering.

ONTWIKKELRICHTING

- Bedrijventerreinen: naar een mix van functies daar waar het kan ('verkleuren').
- Verkorten ketens. Stimuleren komst bedrijven die inspelen op bestaande kennis en productontwikkeling, lokale materialen en grondstoffen.
- Naar een circulaire economie met hergebruik van afval (en warmte).
- Energietransitie op bedrijventerreinen versnellen, uitwisseling, conversie en opslag van energie op bedrijventerreinen.
- Ruimte binnen 'de Haak' voor Zwette 7 (op termijn). Voorwaardelijke koppeling kwaliteitsverbetering bestaand stedelijk gebied.
- Geen 'verdozing' van het landschap.
- Beter benutten bestaande ruimte, herstructurering boven uitbreiding.
- Groen en water inzetten voor klimaat en voor leefbare omgeving voor werknemers en gebruikers.

2. DE DORPEN

Het grote aantal dorpen biedt onze gemeente een grote diversiteit aan woon- en leefmilieus. Juist naast de grote stad zijn de dorpen in dat perspectief van bijzondere waarde. De ontstaansgeschiedenis, de verschillen in aard en eigenheid, de betekenis die wordt toegekend aan het begrip leefbaarheid en de wijze waarop structuren zijn verweven met het buitengebied: samen maken ze elk dorp anders. De ontwikkeling van de fysieke leefomgeving is ook sterk afhankelijk van de lokale behoeften en de mate waarin een gemeenschap actief en betrokken is. Terwijl het ene dorp voorziet in eigen energieopwekking, draait voor een ander dorp juist alles om het verenigingsleven.

Belangrijk voor de dorpen is een focus op de leefbaarheid en wat de betekenis daarvan is. Gaat het om het behoud van voorzieningen of zetten we in op de bereikbaarheid van grotere dorpen en de stad? We kijken daarbij ook naar de hoeveelheid woningen, waarbij de focus op senioren en jongeren ligt. De dorpen staan niet op slot. Mobiliteit is mede daarom bijzonder relevant, met name bij openbaar vervoer, nieuwe vormen van gedeeld vervoer en de toename van elektrische vervoermiddelen. Ook de economische betekenis van de dorpen, bijvoorbeeld op het vlak van recreatie en landbouw, leidt tot mogelijk richtinggevende keuzes.

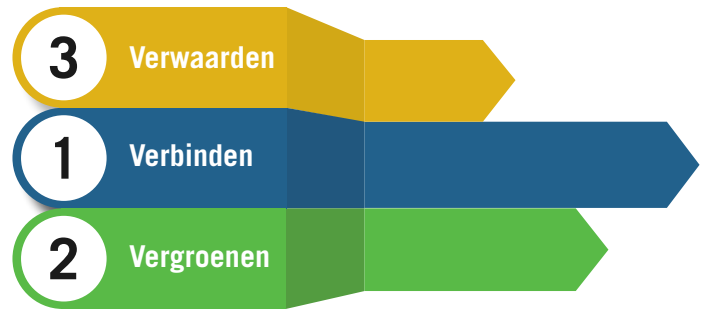
Grou en Stiens (en tot op zekere hoogte Mantgum) zijn na de stad Leeuwarden regionale voorzieningencentra. Aanvullend zijn in een aantal dorpen (bijv. Wergea, Wirdum en Jirnsum) de basisvoorzieningen zoals supermarkt, school, zorg en sport nog aanwezig. Wij werken in deze dorpen aan een toekomstbestendig aanbod voor zover wij als overheid daar de mogelijkheden voor hebben. Door ontwikkelingen kan leegstand ontstaan van winkelpanden en scholen. Wellicht kan dit op langere termijn door krimp ook gaan gelden voor woningen. Voor alle dorpen geldt dat we blijven inzetten op een goede spreiding en aanwezigheid van voorzieningen. Initiatieven uit het dorp kunnen mogelijk worden wanneer daaruit een duidelijke impuls voor de toekomstige ruimtelijke kwaliteit tot stand wordt gebracht. Hierbij wordt naast de fysieke ontwikkeling ook gekeken naar de bijdrage aan de leefbaarheid van het dorp. Bij initiatieven van onderop is het aantonen van behoefte en draagvlak in het dorp een vereiste.

Grou en Stiens

In de grotere dorpen Grou en Stiens zien we kansen voor een verdere ontwikkeling in relatie tot de regionale functie die beide dorpen hebben. Die functie willen we behouden. Het zijn belangrijke dorpen in de gemeente met draagvlak voor voorzieningen, die ook van belang zijn voor de omgeving (onderwijs, sport, zorg, detailhandel). Grou heeft daarin nog een bijzondere positie: toerisme en recreatie, met watersport als 'sterk merk'. Initiatieven kunnen een grotere schaal hebben dan alleen voor het dorp zelf. Wij zien daar vanuit de gemeente een rol, bijvoorbeeld op het gebied van woningbouwplannen. Beide dorpen vragen wel aandacht voor de leefbaarheid en aanwezigheid van voorzieningen voor de eigen bevolking, zoals een goed draaiend dorpshuis.

Van dilemma's naar meerwaarde

Het bepalen van groei, binnen of buiten de kernen. Maatregelen mobiliteit. Uitgaan van eigen kracht.

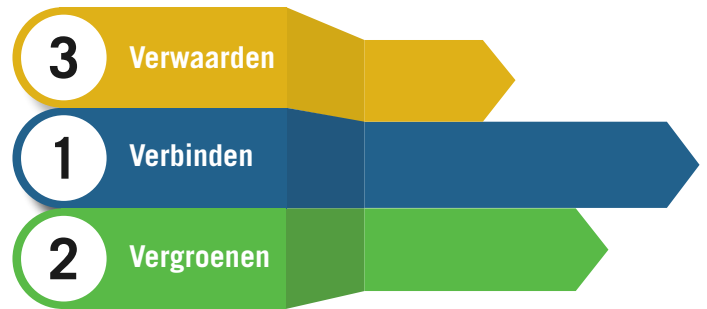
ONTWIKKELRICHTING

- Het behouden en verstevigen van de regionale en economische functie van Stiens en Grou.
- Inzetten op kwaliteitstoerisme in het gebied Grou-Alde Feanen, juist door de lokale groene en blauwe waarde te benutten.
- Verdichten boven uitbreiden. Bouwen buiten dorpsgrens alleen voor eigen behoefte en als het een bijdrage levert aan de leefbaarheid en draagvlak voor voorzieningen. In Grou en Stiens beperkte ruimte voor uitbreiding bestaande bedrijventerreinen.
- Grou en Stiens: behouden en versterken verzorgende (regionale) functie. Grou: watersportcentrum.
- Detailhandel alleen faciliteren binnen bestaande clusters: centra Grou en Stiens.
- Horeca en leisure binnen clusters én op bijzondere plekken (Grou).
- Voldoende gevarieerd woningaanbod voor alle doelgroepen, o.a. starterswoningen binnen de dorpsgrenzen, maar ook geschikte woningen voor ouderen.
- Vergroenen: dorpsbossen, biodiversiteit in woonomgeving versterken.
- Maatregelen klimaatadaptatie, energietransitie en warmtetransitie koppelen.

Kleine dorpen en buurtschappen

De ruimtelijke kwaliteit van de kleinere dorpen en buurtschappen is hoog. De dorpen zijn parels in het landschap. De kerken, boerderijen en historische woonhuizen zijn in elk dorp uniek en de bewoners voelen zich daarmee verbonden. Naast de sociale cohesie is dit de kracht van onze dorpen. De (kleinere) dorpen hebben een sterke gemeenschapszin, hebben een eigen identiteit en de mensen zijn verbonden met elkaar. Dit is een kracht die we willen benutten. In deze dorpen stimuleren we samenwerking en bieden we ruimte voor creatieve oplossingen. We zetten erop in om dat te behouden en om kwetsbaarheden te voorkomen. Grootste uitdaging is het behouden van voorzieningen die deze identiteit symboliseren, omdat deze voorzieningen kwetsbaar zijn of worden. Prioriteiten hier zijn het behouden van de eigen identiteit, de leefbaarheid en bereikbaarheid van kernen met een regionale functie.

De kleinste dorpen en buurtschappen hebben een eigen karakteristiek en problematiek. Voorzieningen onder druk, sociale cohesie, ruimte voor eigen initiatief, behouden eigenheid. Herbestemmen leegstaande panden (bijvoorbeeld scholen, kerken).

Van dilemma's naar meerwaarde

Ontwikkelen netwerk van verbinding en voorzieningen én eigen keuzes en ontwikkeling per dorp. Grote opgaven als energietransitie en klimaatadaptatie (met daarbij gewenste structurele aanpak) én dorpsspecifieke oplossingen.

ONTWIKKELRICHTING

- De waarde van het dorp, of het nu fysieke, sociale of culturele eigenschappen zijn, vormt de basis voor ontwikkelingen. Nieuwe ontwikkelingen versterken de identiteit en ruimtelijke uitstraling van het dorp met oog voor de behoefte in het dorp. Het eigene van het dorp staat voorop bij de afweging welke plannen we honoreren of in gang zetten.
- Alleen uitbreiding als dit ten goede komt van de leefbaarheid.
- Binding met het dorp versterken door passende woonruimte te bieden voor starters en senioren (voldoende gevarieerd woningaanbod voor alle doelgroepen).
- Verschillen met de stad behouden.
- Ontmoeting en sociale cohesie versterken (kwaliteit openbare ruimte).
- Bereikbaarheid van werkgelegenheid en voorzieningen (openbaar vervoer).
- In de kwetsbare dorpen de (digitale) bereikbaarheid vergroten.
- Openbare ruimte vergroenen, lokale initiatieven daartoe faciliteren.
- Dorpsspecifieke warmtetransitie en klimaatadaptatie.

De dorpen

Vergroenen

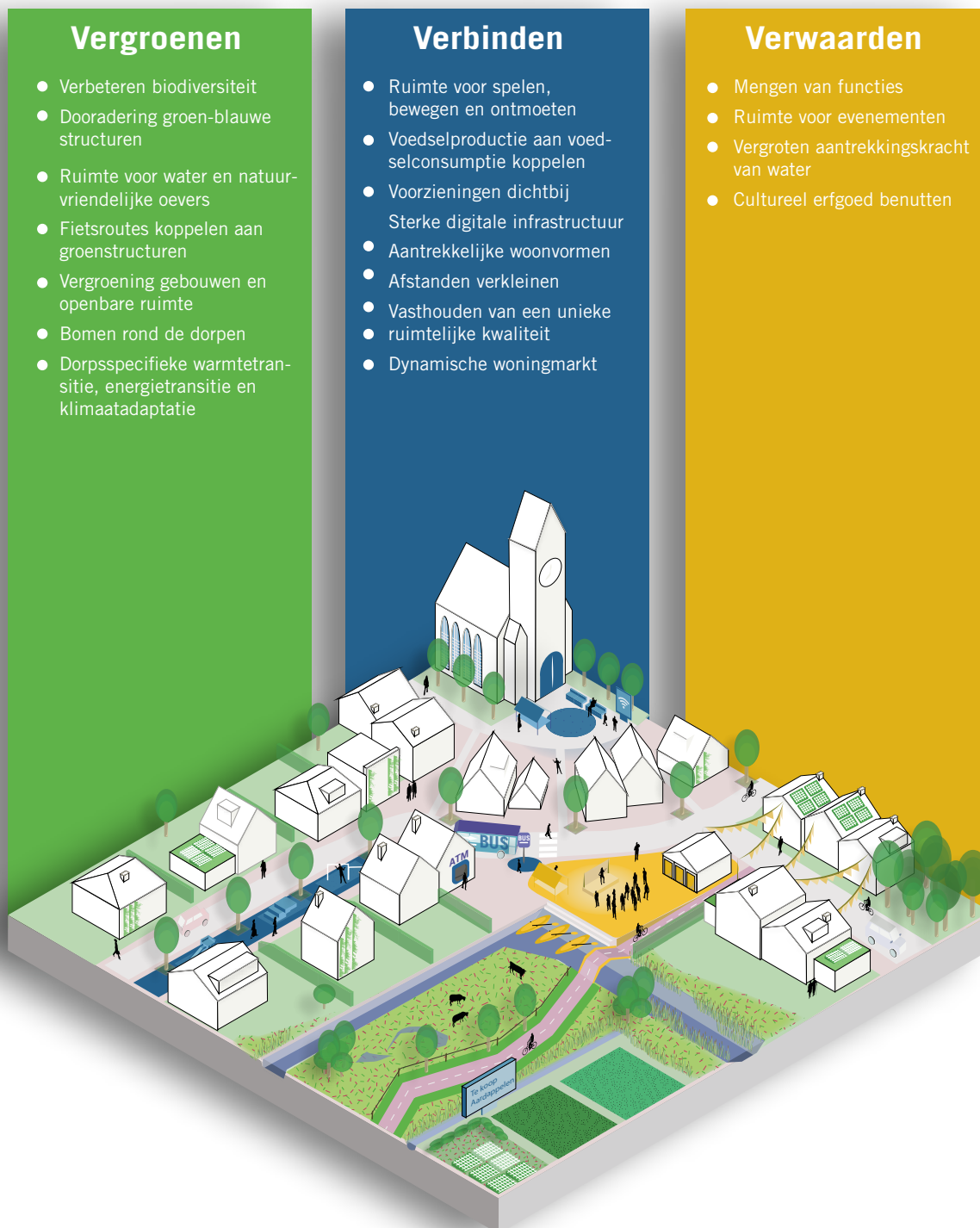
- Verbeteren biodiversiteit
- Dooradering groen-blauwe structuren
- Ruimte voor water en natuurvriendelijke oevers
- Fietsroutes koppelen aan groenstructuren
- Vergroening gebouwen en openbare ruimte
- Bomen rond de dorpen
- Dorpsspecifieke warmtetransitie, energietransitie en klimaatadaptatie

Verbinden

- Ruimte voor spelen, bewegen en ontmoeten
- Voedselproductie aan voedselconsumptie koppelen
- Voorzieningen dichtbij
- Sterke digitale infrastructuur
- Aantrekkelijke woonvormen
- Afstanden verkleinen
- Vasthouden van een unieke ruimtelijke kwaliteit
- Dynamische woningmarkt

Verwaarden

- Mengen van functies
- Ruimte voor evenementen
- Vergroten aantrekkingskracht van water
- Cultureel erfgoed benutten

LEGENDA

BASIS

- stad en dorpen
- ruimte voor stadsuitbreiding
- buitengebied
- vliegveld
- hoofdwegen
- spoorlijn
- station
- water
- parken
- natuurgebied

VERWAARDEN

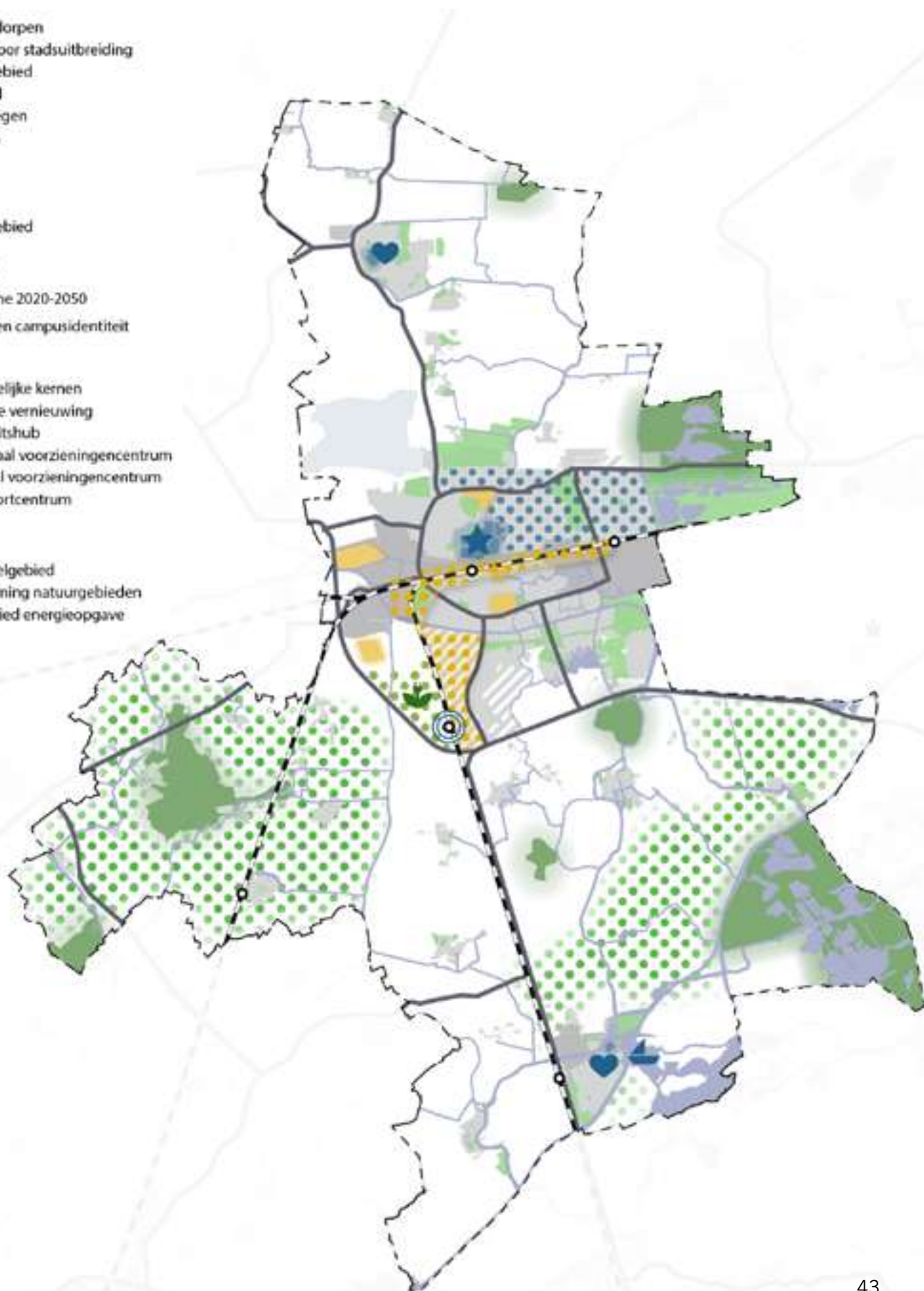
- spoorzone 2020-2050
- versterken campusidentiteit

VERBINDEN

- toegankelijke kernen
- stedelijke vernieuwing
- mobilititeitshub
- provinciaal voorzieningencentrum
- regionaal voorzieningencentrum
- watersportcentrum

VERGROENEN

- ontwikkelgebied
- bescherming natuurgebieden
- zoekgebied energieopgave

3. BUITENGEBIED

Het landschap is van bijzondere betekenis voor onze gemeente als drager van cultuurhistorische waarden. De grote diversiteit in het landschap, variërend van open weiden, meren en plassen tot moerasgebieden en bossen, is van grote waarde en een belangrijk onderdeel van de prettige woon- en leefomgeving. Het levert daarmee een bijdrage aan een gunstig vestigingsklimaat. De bestaande groen-blauwe structuren worden hersteld en uitgebreid. De gebruikskwaliteit en de ecologische kwaliteit van zowel groen als water wordt vergroot en verbindingen tussen natuur- en groengebieden worden versterkt.

De gemeente Leeuwarden omvat een aantal waardevolle natuurgebieden, waaronder twee Europees beschermde Natura 2000-gebieden: de Grote Wielen en de Alde Feanen. Net als de Leonserpolder en de Himpensermarpolder maken deze natuurgebieden deel uit van het Nationaal Natuurnetwerk. Wij zetten ons in om de aanwezige natuurwaarden te behouden. Natuurgebieden staan niet op zichzelf. We beschouwen het buitengebied als een geheel en zorgen ervoor dat ontwikkelingen in het buitengebied geen onomkeerbare negatieve gevolgen hebben voor de aangewezen natuurwaarden.

Het landschap van Leeuwarden is geen statisch gegeven, maar heeft zich altijd ontwikkeld en zal zich blijven ontwikkelen. Op dit moment komen er veel opgaven op het landelijk gebied af met potentieel een grote impact op het gebruik en/of de verschijningsvorm.

De verschillende opgaven voor met name het veenweidegebied zijn complex en kennen een grote samenhang. De problematiek krijgt breed aandacht, waarbij intensief wordt samengewerkt met de andere overheden (Provincie en

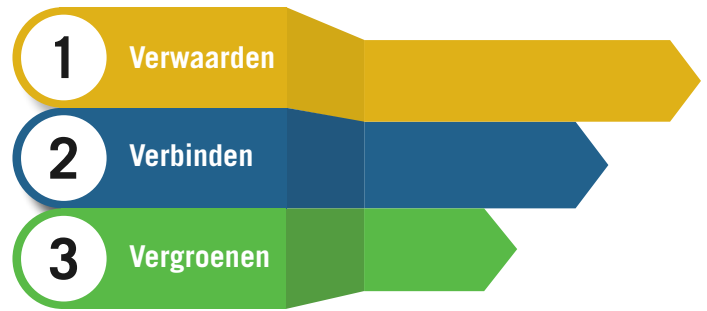
Wetterskip) en agrariërs. Met de opgaven voor klimaat, water, biodiversiteit, weidevogels, reduceren CO₂ uitstoot, stikstofdepositie, en bodemdaling (veenweideproblematiek) die zich voor de komende decennia aftekenen, neemt de urgentie alleen maar toe. Het landschap moet mee bewegen en waar nodig veranderen.

Daarbij is behoud, en liefst versterking, van de waarde die dat landschap nu al biedt een belangrijk uitgangspunt.

Op de langere termijn is een transitie van de huidige landbouwpraktijk in de richting van een duurzamere en meer circulaire landbouw zonder negatieve effecten op lucht, water en bodem noodzakelijk. Door snel groeiende ontwikkelingen in de circulaire economie, de maatregelen voor klimaatadaptatie en –mitigatie en de verduurzaming van ons voedselsysteem komt deze transitie mogelijk in een versnelling. Deze transitie brengt ook onzekerheden met zich mee. Daarom is het belangrijk om agrariërs perspectief te bieden voor de lange termijn, waarbij we oog houden voor de mogelijkheden om hen mee te laten draaien in een circulaire economie. Wij geven ruimte voor het houden van vee in gebieden waar die ruimte er in relatie tot de natuur en de provinciale, landelijke en Europese regelgeving is. In gebieden waar die ruimte vanwege die regels beperkt is, zoals dicht bij kwetsbare natuurgebieden, zetten wij in op andere verdienmodellen. Dit kan door verbreding van functies toe te staan, extensivering van grondgebruik te faciliteren of een nieuwe functie in een gebied te faciliteren die bijdraagt aan de wateropgave, herstel van de biodiversiteit of een aantrekkelijk landschap versterkt. Zo creëren we een volhoudbaar buitengebied!

Van dilemma's naar meerwaarde

Ruimte om te kunnen boeren én toekomstbestendige natuur. Verhogen waterpeil én ander gebruik percelen. Ontwikkelen en beschermen van het unieke open groene en agrarische landschap én functieverandering, agrarisch natuurbeheer, klimaatdiensten, nieuwe teelten. Windturbines + zonneparken én de kwaliteit van ons landschap behouden. Binnen de gemeentegrenzen energie opwekken én rendement ten goede laten komen aan de gemeenschap. Zelf opwekken én zelf gebruiken. Zelf de verantwoordelijkheid nemen voor een duurzame energievoorziening. Voor onze inwoners en voor het bedrijfsleven. Slimme netwerkoplossingen voor opslag en distributie.

ONTWIKKELRICHTING

- Nieuwe functies in buitengebied versterken bestaande waarden of voegen waarden toe (waterberging, reduceren CO₂-uitstoot biodiversiteitsherstel, landschap, energieopwekking, recreatie).
- Zoek naar logische verbindingen bij energieopwekking, bijvoorbeeld energiecampus / zonneweide/ nieuw onderstation en zoek naar sociaal rendement.
- Positieve grondhouding ten opzichte van functiewijziging (ja, mits...). Randvoorwaarden: behoud en versterk kernkwaliteit landschap, karakteristiek boerenerf, cultuurhistorie, beplanting enz.
- Kleiweide: inzetten op natuurinclusief platteland: natuurinclusieve landbouw en overige natuurinclusieve opgaven langs wegbermen, dijken en oevers, natuurgebieden, recreatiegebieden en -routes en op erven. Werkwijze gericht op langdurige inzet voor een nog mooiere leefomgeving. Er is een gezamenlijk streefbeeld en actieplan gemaakt door de agrariërs, natuurorganisaties en bewoners in het gebied met 12 actielijnen: versterken open landschap, renderende landbouw zonder nadelige effecten voor de leefomgeving, meer verbinding met een biodivers platteland, verrijken bodemleven, optimale benutting water, versterken leefgebied weidevogels, beter benutten circulaire ketens, bijdragen aan energie- en klimaatopgaven, stimuleren lokale voedselmarkt, versterken toeristisch-recreatief netwerk en vergroten kennis en ruimte voor experimenten, integrale uitwerking van het plan met betrokkenen per deelgebied.
- Veenweide: inzetten op tegengaan veenoxidatie en bodemdaling (functie volgt peil als leidend principe). Door provincie en Wetterskip is hiervoor een programma gemaakt. Wij werken als gemeente mee aan de uitwerking en uitvoering hiervan. In de veengebieden, zoals het Grouster Leechlân trekken we hierin op als één overheid.
- Noordelijke Kleischil: kern is hier het omgaan met verzilting. Door de agrariërs in het gebied is een streefbeeld opgesteld. Kern van het streefbeeld is dat akkerbouw en melkveehouderij ieder voor zich en gezamenlijk (door gezamenlijk te kijken naar het sluiten van de kringloop) een transitie maken naar een natuurinclusieve landbouw, waarbij de volgende vijf uitgangspunten worden gehanteerd: een gezonde bodem, een goed verdienmodel voor de landbouw, versterken biodiversiteit en landschap, versterken relatie boer – burger en omgaan met klimaatverandering.
- Recreatie ontwikkelen als nieuw verdienmodel en op basis van de kwaliteiten van ons buitengebied. Sturen op kwaliteit om de balans met andere functies te behouden.
- Onderzoeken en uitwerken wat de wensen van de kleine recreatievaart en speciale watersporten zijn. Dit aangevuld met gebieden waar je dat zou willen, en gebieden waar dit niet kan vanwege veiligheid, natuur verstoring, klimaatopgave of waar het rendement niet aanwezig is.

ONTWIKKELRICHTING

- Zoeken naar alternatieven als functies niet verenigbaar zijn. Rondom natuurgebieden geen uitbreiding / intensivering van de landbouw.
- Transitie landbouw richting innovatieve duurzame landbouw zonder schadelijke effecten op lucht-, water- en bodemkwaliteit is noodzakelijk. Inzetten op in eerste instantie minimaal twee transitiegebieden: Baarderadiel en Grouster Leechlân. Gezamenlijk proces, liefst geïnitieerd vanuit het gebied. Het ontwikkelperspectief voor Baarderadiel is gemaakt door het gebied zelf. De overheden faciliteren de uitvoering hiervan binnen de kaders van respectievelijk de regiodeal Natuurinclusieve Landbouw en het Veenweideprogramma. In het Grouster Leechlân wordt zo'n ontwikkelperspectief nog opgesteld samen met de betrokkenen in het gebied.
- Noodzakelijke veranderingen worden niet opgelegd maar stapsgewijs uitgevoerd, waarbij belangrijke momenten worden benut. Dit kan zijn als een agrariër stopt of wijzigingen wil aanbrengen in de opstallen en/of functies op het erf.
- Sturend zijn op locatiebepaling voor zon en wind en het bijbehorende proces gericht op eigenaarschap en draagvlak.
- Energieopwekking verbinden met natuurontwikkeling, waterberging, recreatie.
- Mogelijkheden koppeling onderzoeken om direct energie te leveren aan lokaal netwerk.

- Verbeteren biodiversiteit door andere beheerregimes voor bermen en oevers.
- Bodem en watersysteem leidend voor gebruik.
- Klimaatdiensten (waaronder waterberging) en duurzame energieopwekking als nieuwe functies in het buitengebied.
- Bescherming van bodemleven en verbeteren biodiversiteit bij zonneparken.

Het buitengebied

Vergroenen

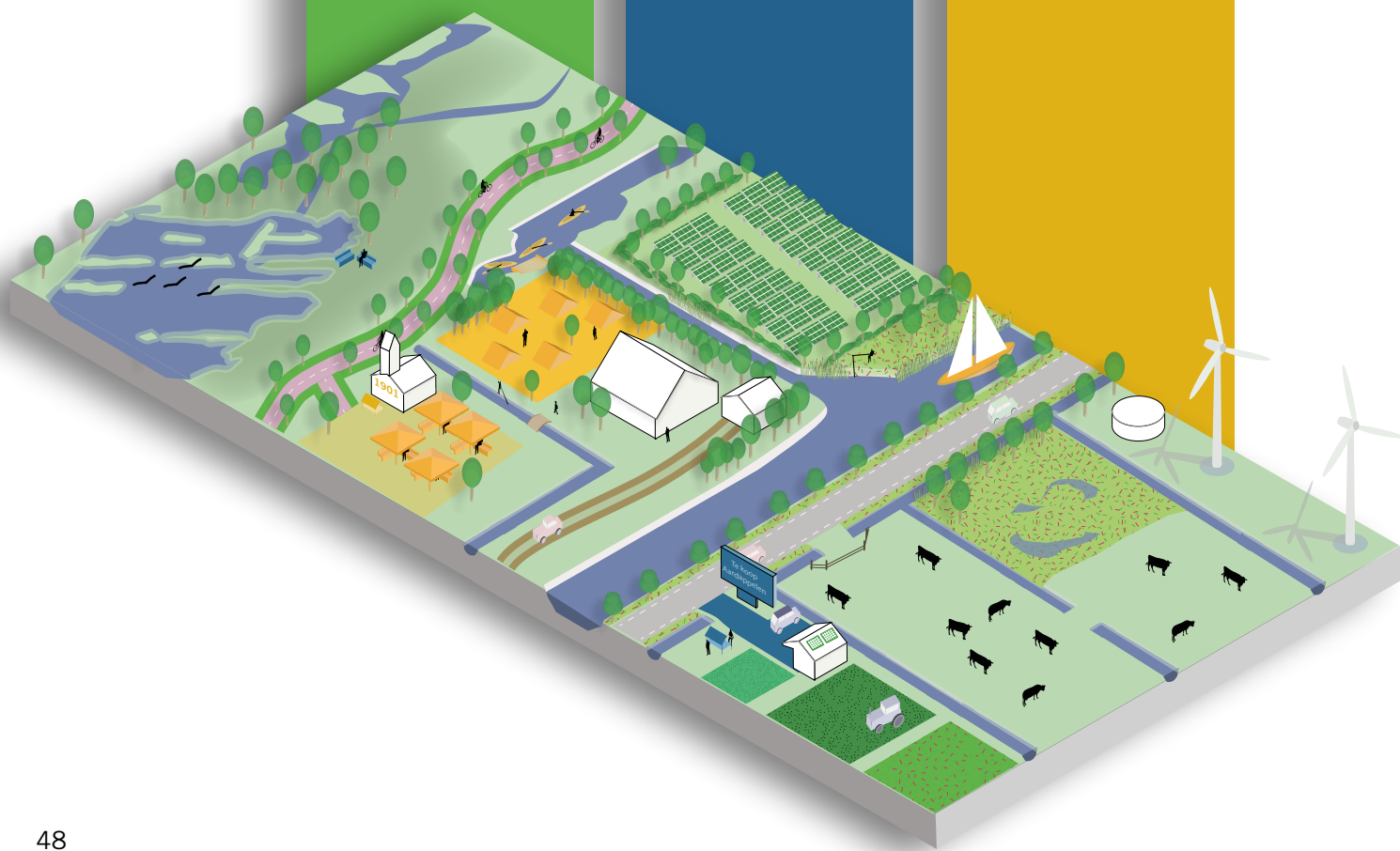
- Verbeteren biodiversiteit
- Dooradering groen-blaue structuren
- Duurzame energie ingepast in het landschap
- Verduurzaming landbouw
- Ruimte voor water en natuurvriendelijke oevers
- Fietsroutes koppelen aan groenstructuren
- Bescherming natuurgebieden en cultureel erfgoed

Verbinden

- Voedselproductie aan voedselconsumptie koppelen
- Afstanden verkleinen
- Gebruikskwaliteit groen en water vergroten

Verwaarden

- Verbreden van functies
- Vergroten aantrekkingskracht van water
- Cultureel erfgoed benutten
- Recreatie ontwikkeling als nieuw verdienmodel

5. HANDELINGSPERSPECTIEF

Centraal in dit hoofdstuk staat de vraag hoe uitvoering wordt gegeven aan deze omgevingsvisie. Welke rol hebben wij als gemeente, wie hebben we nodig, hoe willen wij samenwerken en op welke wijze betrekken wij stakeholders? Welke instrumenten kunnen en willen wij inzetten, wat zijn beoogde vervolgacties?

5.1 Wie doet wat?

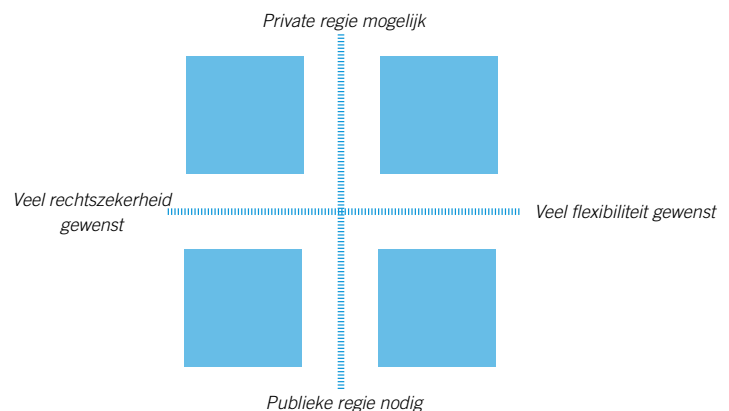
De opgave staat centraal

De samenleving verandert en dit uit zich ook in de manier waarop burgers en de overheid zich tot elkaar verhouden. Bewoners(groepen) willen op tal van vlakken zelf meer regie hebben. Regie op het eigen leven, maar ook regie op de (fysieke) leefomgeving. Dit vergt ook een verandering in denken en werkwijze bij de overheid. Ondertussen zijn er tal van grote opgaven die enkel door de overheid kunnen worden opgepakt en een stevige regie vragen van de gemeente. Deze verandering wordt verankerd in onze organisatieontwikkeling 'Robuust, Lenig en in Verbinding' en specifiek bij het invoeren van de Omgevingswet – waarbij participatie en regie houden door burgers de uitgangspunten zijn. De nieuwe manier van werken kenmerkt zich voor onze gemeente met name door opgavegericht werken en gebiedsgericht werken waarbij domeinen niet begrenzend zijn. Opgaven kunnen hierin breed zijn en op vele manieren ontstaan. Ze kunnen voortkomen uit maatschappelijke ontwikkelingen, maar ook uit politieke of financiële overwegingen. Bij elke opgave wordt een passende werkwijze gekozen, bijvoorbeeld projecten en programma's.

De keuze hierin wordt mede ingegeven door de mate waarin het eindproduct (output) en het doel (outcome) al concreet in beeld zijn. Het realiseren van een concreet resultaat, de output, wordt als een project aangepakt. Bij een programma staat het nastreven van een doel, de outcome, centraal.

De gemeentelijke rol en de ontwikkelprincipes

De omgevingsvisie is bij uitstek het instrument om duidelijk aan te geven waar we als gemeente Leeuwarden voor staan. In de fysieke leefomgeving geldt "je kan het maar één keer goed doen", want fysieke interventies hebben vaak direct een blijvend effect. Denk bijvoorbeeld aan het verleggen van een watergang, het kappen van een boom of het slopen van een gebouw. Dat vraagt om een verantwoordelijke overheid die rekening houdt met de belangen in het krachtenveld.

Vrij naar het 'NSOB kwadrant' van Van der Steen e.a. (Sedimentatie in sturing, 2015).

Bij de realisatie van de opgaven zijn altijd meerdere partijen betrokken met verschillende belangen, wensen en bevoegdheden. Onze taak wordt ingegeven vanuit onze publiek-maatschappelijke taak. De rol die daarbij past, varieert. Afhankelijk van de wettelijke taak van de gemeente, de aard van de opgave en de fase waarin de opgave zich bevindt, hanteren we een van de volgende rollen:

- realiseren, zelf doen
- reguleren, kaders meegeven aan anderen
- regisseren, samen doen
- ruggensteunen, anderen helpen om het zelf te kunnen

De ontwikkelprincipes zijn ook effectief bij het in balans brengen van het krachtenveld tussen ruimte geven aan in initiatieven en sturen in de vorm van regels. Bij de drie ontwikkelprincipes past namelijk ook een bewuste rolverdeling.

- **Vergroenen.** Bij dit principe komen we op voor waarden (natuur, watersystemen) die zichzelf niet kunnen beschermen. Hier is veel rechtszekerheid gewenst. De rollen realiseren (wettelijke taken, eigen gemeentelijke projecten) en reguleren passen hier bij.

- **Verbinden.** Dit principe is vooral maatschappelijk ingegeven en vraagt om een flexibele overheid, maar wel met een publieke taak (weging algemeen belang). Hier past de regierol het best (samen doen).

- **Verwaarden.** Hier is het enerzijds belangrijk dat er flexibiliteit is om de markt de gewenste ontwikkeling te laten uitvoeren (ruggensteunen). Anderzijds kan het vanuit het beschermen van waarden (landschappelijke kwaliteit, cultuurhistorie) nodig zijn om rechtszekerheid te bieden en kaders mee te geven.

Deze rollen krijgen een plek bij het maken van beleid, het uitwerken van de Omgevingswetinstrumenten en bij het samenstellen van ontwikkelkaders. Vooral bij het initiëren van projecten en bij het samenwerken met private partijen is de uitwerking van de rolverdeling in het verlengde van deze ontwikkelprincipes van belang.

5.2 Instrumenten

De omgevingsvisie brengt in beeld wat we voor de gebieden en de opgaven op hoofdlijnen willen bereiken. Dit wordt op maat uitgewerkt in ontwikkelkaders en beleidskaders. Vanuit de Omgevingswet werken wij daarbij ook met programma's conform de Omgevingswet, het omgevingsplan en een werkwijze voor de beoordeling van nieuwe initiatieven die niet passen binnen het omgevingsplan. Hiermee worden de ambities van de omgevingsvisie ook vertaald naar de uitvoering van initiatieven die een bijdrage leveren aan de opgaven en ontwikkelrichtingen.

Ontwikkeldkader en beleidskader

Voor bepaalde gebieden en voor bepaalde onderwerpen kan het wenselijk zijn om de omgevingsvisie nader uit te werken. Voor gebieden hanteren we daarvoor het instrument van het ontwikkelkader en voor specifieke thema's het beleidskader. Het college doet een voorstel, de raad stelt de ontwikkelkaders en beleidskaders vast. Het ontwikkelkader zit bij gemeentelijke plannen qua detailniveau tussen de omgevingsvisie en het gedetailleerde stedenbouwkundig plan in. Denk bijvoorbeeld aan het ontwikkelkader Middelsee en het ontwikkelkader Amelandskwartier. Daarna volgt de vertaling in het omgevingsplan of een vergunningsaanvraag per project. Een beleidskader geeft richting aan de inhoudelijke ontwikkeling van een bepaald onderwerp. Een voorbeeld is de Volkshuisvestingsvisie.

Bij het opstellen van deze toekomstige kaderstellende documenten gaan we de ontwikkelprincipes inzetten. De toetsing daaraan en het gesprek daarover

moeten leiden tot een zorgvuldige afweging vanuit de opgaven en doelstellingen die we ons in deze omgevingsvisie hebben gesteld.

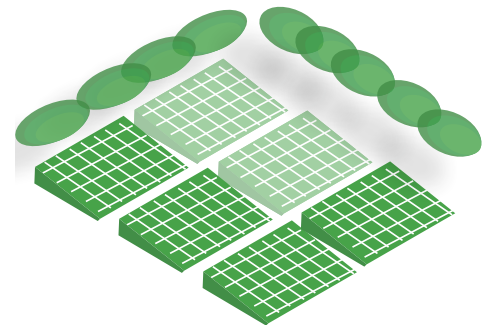
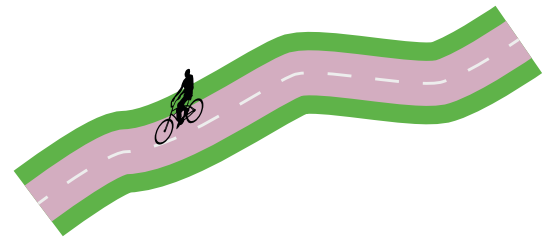
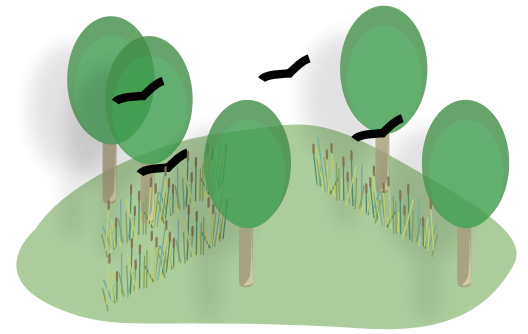
Omgevingsplan

Vanaf de inwerkingtreding van de Omgevingswet is het omgevingsplan de nieuwe manier om vast te leggen wat er mag in de (fysieke) leefomgeving. Nu zijn er nog bestemmingsplannen, verordeningen en beleidsregels die dat bepalen. In een omgevingsplan staan straks al deze regels bij elkaar.

Een omgevingsplan is voor de gemeente Leeuwarden nog niet eerder gemaakt. Het is een nieuwe manier van werken en denken. We moeten hiermee als gemeente oefenen en ervaring opdoen. Het pre-omgevingsplan Leeuwarden – Buitengebied Zuid, zoals dat in december 2020 is vastgesteld door ons college, is de eerste opzet om te komen tot een ontwerp omgevingsplan. Een pilot, maar wel met als eindresultaat een echt omgevingsplan voor dit gebied. Bovendien ontstaat er op deze manier een format c.q. werkwijze voor het opstellen van het omgevingsplan voor de gehele gemeente. Het omgevingsplan hangt samen met de gemeentelijke omgevingsvisie. Activiteiten die uit de visie voortvloeien, kunnen met verschillende regeltypen in het omgevingsplan worden geregeld. Waar in de omgevingsvisie sprake is van drie gebiedstypen (dorp, stad en buitengebied) worden deze gebiedstypen in het omgevingsplan nader uitgewerkt tot ca. 9 gebiedstypen.

Nieuwe initiatieven

Wij willen ruimte bieden aan initiatieven uit de gemeente, luisteren naar wat er speelt in de wijken en dorpen en samenwerken met partners in de stad om Leeuwarden sociaal, duurzaam en aantrekkelijk te houden. Met de omgevingsvisie nodigen wij mensen/organisaties uit om initiatieven te nemen. Deze initiatieven moeten bijdragen aan de ambities en opgaven die in onze omgevingsvisie zijn beschreven. Met de Omgevingswet wordt het sneller duidelijk waar een plan aan moet voldoen of dat activiteiten planologisch vergunningsvrij zijn. Er blijven ook activiteiten bestaan waar nog wel een vergunning voor nodig is. Voor het behandelen van de aanvraag staat een kortere tijd, waardoor er voor de initiatiefnemer sneller duidelijkheid ontstaat. Maatwerk is hierbij heel belangrijk. Bij maatwerk moet de gemeente een afweging maken of zij een initiatief mogelijk wil maken. Een hulpmiddel bij deze afweging is het Initiatievenkompas. Dit kompas zorgt ervoor dat alle belangrijke aspecten aan de orde komen. Daarbij zullen de initiatieven worden vergeleken met de ontwikkelprincipes *vergroenen*, *verbinden* en *verwaarden* (4.2) en de gebiedsuitwerkingen in Stad, Dorp en Buitengebied (4.3). Als bijlage 2 is toegevoegd het Initiatievenkompas dat momenteel wordt benut. Dit zal worden geactualiseerd na vaststelling van de omgevingsvisie.

5.3 Participatie

Een belangrijk motief voor de invoering van de Omgevingswet is dat mensen, bedrijven en instellingen meer eigen verantwoordelijkheid krijgen om hun leefomgeving zelf te ontwikkelen en aan te passen. Ook komt er meer ruimte voor initiatief. Participatie is een belangrijke pijler van de Omgevingswet. Dit speelt ook een rol bij die grotere verantwoordelijkheid. Initiatiefnemers zullen ook zelf participatie moeten organiseren. En als gemeente vinden we het belangrijk om participatie in te zetten om de ruimte voor initiatief te bepalen. Het doel van participatie is, naast het genereren van draagvlak voor initiatieven, ook het versterken van de omgevingskwaliteit van het plan. De gemeente stimuleert vroegtijdige participatie omdat het betrekken van de omgeving waardevolle inzichten op kan leveren. Zo kunnen er ook tijdig meningen, belangen en creativiteit op tafel komen. Dit kan een initiatief beter maken en kan worden ingezet om de maatschappelijke impact te wegen. Daarmee kunnen bezwaren worden voorkomen. Wij zetten daarom participatie in om tot een betere belangenafweging en een beter besluit te komen. Wij zullen een participatieleidraad opstellen met als doel de kwaliteit van participatieprocessen te ondersteunen en initiatiefnemers te helpen een goed proces te doorlopen.

5.4 Overige

Dialogoog en vervolg

De omgevingsvisie is een visie die de hele gemeente Leeuwarden en alle bewoners van de gemeente raakt. We zetten ons in om Leeuwarden en de inwoners nu en in de toekomst te betrekken bij de realisatie van de ambities uit deze omgevingsvisie. Deels doen we dat door met regelmaat de dialoog te zoeken over die onderwerpen. Een dialoogprogramma kan een belangrijke bijdrage leveren om deze omgevingsvisie ook op de langere termijn levend, actueel en relevant te houden.

Daarnaast zien we goede kansen om in de driejaarlijkse cyclus van Arcadia (te beginnen in 2022) de onderwerpen uit deze omgevingsvisie op een beeldende, creatieve manier onder de aandacht van een breed publiek te brengen. Enerzijds kan dat in de vorm van grote, aansprekende blockbusters, anderzijds door in te zetten op Mienshipsinitiatieven binnen de Arcadia-programmering.

Milieueffectrapportage (MER)

Planvorming en programmering van grote fysieke ingrepen zijn geen onderdeel van de omgevingsvisie. Dit document geeft vooral antwoord op de hoe-vraag aan de hand van ontwikkelprincipes. Wij hebben daarom geen m.e.r.-procedure doorlopen voor deze visie. Deze zal worden uitgevoerd wanneer dat op basis van de inhoud van projecten aan de orde is. Daarbij zal worden ingezet op een omgevingseffectrapportage (OER) met aandacht voor gezondheid en leefbaarheidseffecten. De ontwikkelprincipes uit deze visie kunnen daarbij goed als referentie worden gebruikt, waarbij *vergroenen* de milieu-impact representeert, *verbinden* voor de maatschappelijke impact staat en *verwaarden* voor het toetsen van waardeontwikkeling.

Actualisatie omgevingsvisie

De omgevingsvisie is een dynamisch document. De in de visie opgenomen ambities en plannen hebben een lange periode nodig om tot uitvoering te komen. Nieuwe maatschappelijke of economische ontwikkelingen of verstrekkende nieuwe beleidskeuzes of ruimtelijke plannen, kunnen betekenen dat de omgevingsvisie moet worden geactualiseerd. De omgevingsvisie behoudt hiermee de samenhang met gewenste ontwikkelingen.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

RELEVANTE BELEIDSDOCUMENTEN EN ACHTERGRONDINFORMATIE

1. Cijfermaterialen

- Trends in beeld (S&O, Leeuwarden 2021)
- Bevolking en huishouding naar stad en dorp 2000-2019
- Rapport Leefomgevingsenquête 2019 (2020)

2. Relevante beleidsstukken algemeen

- NOVI (2020)
- Eerste voortgangsbrief NOVI (2021)
- Contour omgevingsagenda Noord Nederland (2020)
- Bouwstenen voor Deltaplan Noord Nederland (2021)
- Kiezen én Delen, studiegroep Ruimtelijke Inrichting Landelijke Gebied (2021)
- Groen uit de Crisis, Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (2020)
- Grote Opgaven in beperkte ruimte, PBL (2021)
- De Romte Diele, omgevingsvisie Fryslân (2020)
- Positioneringsdocument Omgevingsvisie Leeuwarden (2020)

3. Beleidsdocumenten Leefomgeving en Duurzaamheid

- Beheersplan wateren Leeuwarden
- Fries Bestuursakkoord Water en Kwaliteit 2021-2025 (2020)
- Klimaatadaptatie, uitvoeringsagenda 2021-2035 (2021)
- Gemeentelijk rioleringsplan (2019)
- Plan voor de Zon (2017)
- Leeuwarder Energie Agenda 2021-2024 (2021)
- Regionale Energie Strategie Fryslân (2021)
- Warmtegids (2019)
- Transitievisie Warmte (2021)
- Mobiliteit 2019-2025 Leeuwarden (2019)
- Fiets op 1 (2021)
- Erfgoedagenda voor de toekomst (2020)
- Pre-omgevingsplan Leeuwarden Buitengebied-Zuid (2021)
- Bodembeheernota 'Zicht op grond' (2021)
- Veenweideprogramma 2021-2030 (2021)

4. Beleidsdocumenten Maatschappelijke ontwikkeling en Wonen

- Volkshuisvestingsvisie 2021: Ongedeeld en Vitaal (vastgesteld febr. 2021)
- Rapportage resultaten vragenlijst Wonen in de Dorpen (2021)
- Beleidskader Wonen in dorpen (2021)
- Afwegingskader Wonen in Leeuwarden (2016)
- Dorpsvisie Grou (in productie)
- Doarpenfisy Jelsum-Koarnjum 2020-2030 (2020)
- Dorpsvisie Baard 2014-2025 (2014)
- Dorpenvisie Wirdum-Swichum 2020-2030 (2020)
- Dorpsvisie Wytgaard 2017-2027 (2017)
- Dorpsvisie Hempens -Teerns 2020-2025 (2020)
- Dorpsvisie Feinsum 2020-2030 (2020)
- Dorpsvisie Mantgum 2015-2020 (2014)
- Masterplan Reduzum 2020-2030 (2020)

- Inspiratiedocument transformatie Spoordok (2021)
- Stedenbouwkundig model Nieuwe oud-Oost (2021)
- Stedenbouwkundig plan De Hem (2021)
- Programma stedelijke vernieuwing Leeuwarden-Oost (decisie 2020)
- Ontwikkeling huidige Cambuurlocatie (2019)
- Ontwikkeldkader Middelsee- De werp (2021)
- Ontwikkeldkader Amelandskwartier (2021)
- Koersdocument sociaal domein (2018)
- Inclusieagenda "Leeuwarden Toegankelijk 2018-2028" (2020)
- Gezonde stad index 2020, Arcadis (2021)
- Friese Preventie aanpak (FPA) (2020)
- De Friese Aanpak, Bouwsteen Gezondheid (2019)
- GGD Fryslân, Volksgezondheid: Toekomst Verkenning Fryslân (2018)
- RLi, "De stad als gezonde habitat" (2018)
- Veiligheidsnota 2019-2023 (2019)
- Samen bewegen naar een gezonde gemeente (2018)
- Ruimte voor sport in Leeuwarden 2019-2035, Mulier instituut (2020)
- Nota Sportaccommodaties (2016)
- Uitvoeringsnota Broedplaatsen 2020-2028 (2020)
- Visienota Kunst en Cultuur (2020)
- LF 2028 (2020)
- Visienota Evenementen (2019)
- Leeuwarder digitale agenda (2019)
- Manifest Vlietzone (2021)
- Ambitiedocument Leeuwarden-Oost (2021)
- Agenda Binnenstad 2021-2028 (2021)
- Gebiedsvisie Spoordok (2021)
- Ontwikkeldkader NDC-locatie (2021)
- Masterplan Heechterp (2021)

5. Beleidsdocumenten Economische Ontwikkeling en Innovatie

- Aanpak economische ontwikkeling 2019-2022 (gem. Leeuwarden, 2019)
- Ondernemend Fryslân samen naar een brede welvaart (2021-2025)
- Bedrijventerreinen in Fryslân (Bureau Louter, 2021)
- Uitvoeringsagenda 2021-2022 Circulaire economie 'Innovatief naar Afvalvrij' (2021)
- Visie Profilerings Binnenstad, Centrale en WTC (2019)
- Visie Bezoek Leeuwarden (2020)
- Friese Living Lab Agenda (2020)
- Geactualiseerde kennisagenda Fryslân 2019-2025 (2019)
- Vastgoednota 2020-2025 (2020)
- Voorzieningsplanning onderwijs 2021-2030 (2020)
- Retailvisie Leeuwarden (2021)

HET INITIATIEVENKOMPAS

DATUM: 22-12-2021
STATUS: VASTGESTELD

Gemeente Leeuwarden

RHO ADVISEURS

The image is a collage of three photographs. The top photo shows a church tower with a dark, steeply pitched roof. The middle photo is an aerial view of a green landscape with a road, a river, and a wind turbine. The bottom photo is a cityscape with a large dome and a tall building.

OMGEVINGSVISIE GEMEENTE LEEUWARDEN

VERGROENEN **VERBINDEN** **VERWAARDEN**

Gemeente Leeuwarden